

नमो तस्स भगवतो ग्ररहतो सम्मा सम्बुद्धरस

आनन्दभूमि

THE ANANDA-BHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)

धर्मनिरपेक्ष अंक

(गत प्रसार १६ गते काठमाडौंमा धर्मनिरपेक्षताको माग राख्वै निस्केको शान्ति पदयात्राको एउटा दृश्य ।)

इक प्रतिको ३।	वार्षिक ग्राहक शुल्क ३०।	आजीवन ग्राहक शुल्क ३००।
बुद्धसम्बत् २५३४	गुप्तन्ही	* विक्रमसम्बत् २०४७
नेपालसम्बत् १११०	गुलाथ्व	* 1990 A. D.
वर्ष १५	अंक ४	* Vol. 18

(अन्तिम आवरण ऐजको बाकी)

आजीबन ग्राहक संख्या ५७० पुरोको छ । हाले आजीबन ग्राहक हुनेहरूमा हुनुहुन्छ— १. रूपेन्द्र शाक्य, महाबौद्ध, ल. पु. २. काजीरत्न शाक्य, इलाननि, ल. पु. ३. भजकृष्ण मानन्थर, सोहूखुटु, काठमाडौं, ४. Captain (S.G.O) Tendup Tsing Lama Gun Bluh hill barracks, Austin Road, BFPO. Hong kong. ५. राजकुमार वज्राचार्य, पोष्ट बक्स नं. ५१७४, काठमाडौं, ६. उर्गेन शेर्पा, पोष्ट बक्स नं. ४२११, काठमाडौं ७. हीराशोभा तुलाधर, C/O धर्म-कीर्ति विहार, काठमाडौं, ८. राकेशलाल वज्राचार्य, C/O हुपलाल वज्राचार्य ४/२६ मखनटोल, तानसेन, पाल्पा ९. इन्द्रमान शाक्य, द/२ भगवती टोल, तामसेन, पाल्पा १०. देवेन्द्रराज अमात्य, ४/१७ मखनटोल, तानसेन, ११. गोपालराज शाक्य, वसन्तपुर टोल, तानसेन, पाल्पा १२. श्रीमती पूर्णसाया महर्जन, पाल्पालो ढाकाटोपी कारखाना, भ्रीमसेन टोल, तानसेन, पाल्पा १३. सिहराज शाक्य, ६/१४ वसन्तपुर टोल, तानसेन, पाल्पा १४. हितमान गुभाजू ६/१४ वसन्तपुर टोल, तानसेन, पाल्पा १५. सावित्री कक्षपती, मखनटोल, तानसेन, पाल्पा ।

[नेपालभाषा]

धर्मनिरपेक्ष सम्बन्धी मन्त्रव्य

१११० तछलाख १३, ये—

थनया धर्मोद्यसभाया उपाध्यक्ष मणिहर्ष ज्योतिया सभापतित्वय जूगु धर्मनिरपेक्ष सम्बन्धी विषयया मन्त्रव्य गोठिठि पद्धरत्न तुलाधर धैदिल— “प्रजातन्त्रया मूलभूत अधिकारायात नेतात्से बालाक दृष्टिगत यायेकुगु मखुनि । धर्मया विषये थये हे जुइमा: धका: जुजुं धायेकु तर राज्यं थवहे धर्म धका: धाये फडमखु । मानवधिकार संरक्षण मन्त्रपालेन न धर्मनिरपेक्ष जुइमा: धयाच्चंगु दु । प्रजातन्त्र वये धुङ्का: न हिन्दुग्रहिराज्य जुल धा:सा राष्ट्रय हाकनं छक: संकट वये फु । धार्मिक स्वतन्त्रताया अभियानय सकले जुतय जुइ माल ।” थये हे गोपाल गुरुडङ धयादिल “हिन्दु-धंगु अराष्ट्रिय धर्म ख: । हिन्दु शब्द दुहाँ वसेलि घर्क्क बौद्धगुम्बा त थुनाबिल । बुटील व पोखरा ग्राम

थासय बुल्डोजर छ्यला: बुद्धविहार थुनाबिल । बौद्ध राज्य जुइमा: मखुलाः निरपेक्ष हे जुइमा: क्रिश्चियतसें धर्म परिवर्तन याकल धका: द्वप द्विते राईतयत जबर्जस्ति हिन्दु याःगुली इमित सजांघ विम्बाःला ? विश्वय तक न्यकेत अंग्रेजीभासं पर्चा पिक्का धर्मनिरपेक्ष राज्य जुइमा:गु सः तसयेके माःगु दु पाल्सांग लामां न बौद्धतय फुकं निकायत द्वधी जुउ राज्यय हिन्दुमात्रयात एकछत्र मयाकुसे धर्मनिरपेक्ष यामा:गु दु धैदिल । अले धनगढीया प्रेमलाल तुलाधर विल हिन्दु सम्मेलन जक जुजुं उद्घाटन याना: विश्व बौद्ध सम्मेलनयात उद्घाटन मयाःगु तसकं संकुचितताया जुउगुलि नेपालय हिन्दुधर्मय उदारता भद्रुगु लि थन धर्मनिरपेक्ष राज्य जुयाः धर्मय उदारता क्यने माःगु धैदिल ।

थुबलय थःगु मन्तुना ध्युसे भिक्षु सुदर्शन महास विधयाबिज्यात— “हिन्दुराज्य जुयाःलि जनसंख्याय बौद्धतम् हो याना: तिसिहु नीति कथं योजना दयेकुदयेकु यंवा चवंगु खः । शिक्षा दीक्षाया प्रवार मयासे एन व सवधानया लिधेसाय हिन्दुधर्म कायम याकेगु तसकं निर्दीन खः । कानूनयागु लिधेसाक्या: क्याः हिन्दुराज्य यायेन धाइर्पि ‘हीन इति हिन्दु’ खः । तामाड जक हे प्रतिशत दु धाःसा तथ्यांकय बौद्धत गथे जुया हो जुन आः छांगु हे जक बडाय धर्मया तथ्यांक क्याः इमिसं वज्ञ तथ्यांकयात ल्वाप्ना नका: क्यनेमाःगु दु । खास यान बौद्धत जक हे ४५ प्रतिशत दयेमाः ।

धर्मोदयसभाया ग्रायोजनाय जूगु थगु गोठिठि बुद्धधर्मया लयपौ आनन्दभूमिया सपादक सुवर्ण शाल आनन्दभूमिया तत्कालगु अङ्गु धर्मनिरपेक्ष विशेषांक जुउ खँया जानकारी विधाःलि धर्मनिरपेक्ष सबन्धि च्चसुत द्वित इनाप यानाबिज्यात ।

सभापतिया थासं न्ववाना: मणिहर्ष ज्योति कंसाक थन हिन्दु व बौद्ध तिम्हां लुखलः खः धका: ध्वलामाच खँकना:लि आःवैगु संविधानय हिन्दुराज्य धका: तयेके मज्यु अले पञ्चायती रोज्य भद्रये धुसेलि वयानाप व हिन्दुराज्य न अर्थे तुं मदया वने माःगु खः धैदिल ।

आनन्दभूमि

संरक्षक

महानायक आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष

व्यवस्थापक
भिक्षु मंत्री

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं. २-१२८५५

३०९६

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

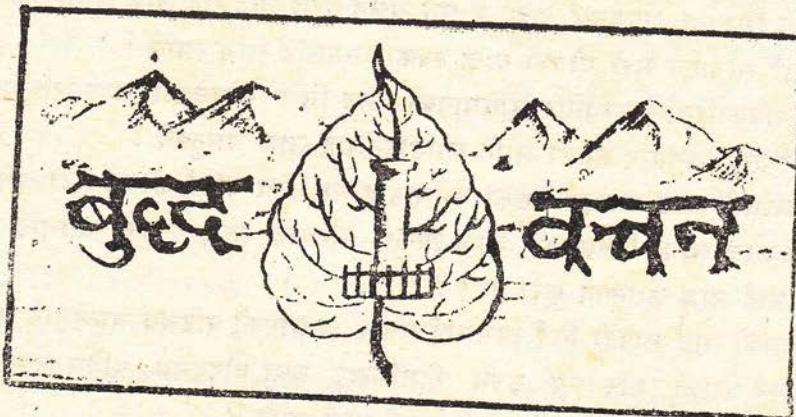

कार्यालय
‘आनन्दभूमि’
आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७९४२०

३०९६

नगर-कार्यालय
‘संघाराम’

भिक्षु-तालीम-केन्द्र
क्षेत्रपाटी, ढल्को,
काठमाडौं।
फोन नं. २-१५०२०

ईर्ष्या र मात्सर्युक्त शठपुरुष वक्ता हुँदैमा अथवा रूपवान् हुँदैमा
असल मानिँदैन।

लाजको कुरा

नेपालमा प्रजातन्त्रको लगत्तै संविधान निर्माणको कुरा आएपछि एक वर्गले नेपाललाई 'हिन्दुराज्य' गराउनुपर्दछ नत्र धार्मिक अभियान चलाउँछ भन्ने गर्जन गरे । नेपालको इतिहासमा कहिल्यै नसुनिएको धार्मिक अभियान शब्दले तिमिराएका प्रजातन्त्रप्रेमी अन्य धर्मावलम्बीहरू सुतिरहेको अवस्थाबाट जुम्रु राए । तत्कालै अर्को वर्गबाट नेपाललाई धर्मसापेक्ष हिन्दुराज्य नगरियोस् भनी आवाज उठाए । यसै बीच मन्त्रीपरिषद्का सदस्यहरू मध्येबाट पनि कोही सापेक्ष र कोही निरपेक्षताको समर्थनमा ठाउँ ठाउँको भेलामा आफ आपनो उद्घोष दिन लागे । दुबै पक्षका समूहबाट आफ आपनो पक्षको समर्थन प्राप्तिको लागि प्रवचनसमारोह, प्रवचनगोष्ठी र छलफलको कार्यक्रम राखिए । हुँदा हुँदा पक्ष विपक्ष दुबैतर्फबाट शान्तिपदयात्राको आयोजना गरिए । कुरा चर्किँदैगयो । संविधान सुधार आयोगमा अलग अलग सुझावहरू पेश गरिए । संविधान सुझाव आयोगका अध्यक्ष पर्यन्तले यो विवादलाई नचाहिँदो कुरा उठेको भन्ने संज्ञा दिए । जनजनमा यो कुरा व्याप्त भयो । कुन कुरा ठीक हो भनी ठम्याउन अहिले जनवेतना जागृत भएको देखिन्छ । यस बेला एउटै धर्मको राज्य हुनुपर्दछ भन्नेमा हिन्दुधर्मावलम्बी नै रहे । निरपेक्ष हुनुपर्दछ भन्नेमा हिन्दु बाहेक सबै जसो धर्मावलम्बीका धेरै जसो जनताहरू रहे । वास्तविक रूपमा प्रजातन्त्र चाहने बुद्धिजीवीहरू खास गरी धर्मनिरपेक्षताको पक्षमा रहे । यस्ता बुद्धिजीवीहरूमा धेरै हिन्दु नै पनि छन् । नेपालको इतिहासमा धर्मको नाममा कहिल्यै कलह भएन र रक्तपात भएन भनी गर्व गरिरहेका नेपालीका सम्भल लाज मर्दै कुरा अब आउन थालेको छ । अब आएर लाज कसलाई लाग्नुपर्छ भन्ने प्रश्न आएको छ ।

आफूले मानेको धर्मको राज्य हुनुपर्दछ भन्नेलाई लाज लाग्छ कि सबै धर्मजाई उत्तिकै समानाधिकार दिनुपर्दछ भन्नेलाई लाज लाग्छ ?

प्रजातन्त्रको सिद्धान्त अपनाएर राज्य र धर्म अलग हुँदै भन्नेलाई लाज लाग्ने कि प्रजातन्त्रको सिद्धान्तलाई लत्याएर मेरो गोरुको बाह्ने टवका भन्नेलाई लाज लाग्ने ?

आपनो प्रभावकारिताले नभ्याएर संविधानको आड लिन खोज्नेलाई लाज लाग्नुपर्ने कि संविधानलाई स्वतन्त्र बनाएर सबैको लागि छोडिदिनेलाई लाज लाग्नुपर्ने ?

आपनो धर्मलाई माउ बनाएर अरुको धर्मलाई हाँगा बिंगा बनाई शोषण गरी अधिनायक बन्न खोज्नेलाई लाज लाग्छ कि सबैको आफ आपनो अस्तित्व हुन्छ र कुनै कसलाई दास सम्झनुहुन्न भन्नेलाई लाज लाग्नुपर्ने कुरा हुन्छ ?

अर्काको देशको नाउँ सापटी लिई त्यसैलाई संसार अगाडिको परिचय मान्नेलाई लाज लाग्नुपर्ने हो कि आपनै देशको गौरवमय उच्च हिमशिखर तथा गौरवमय पवित्र जन्म भएका महामानवको परिचयलाई आपनो परिचय दिनेलाई लाज लाग्छ ?

सबै भाग आफूले खाने भन्नेलाई लाज लाग्ने हो कि सबैले बाँडिचुँडी खाने भन्नेलाई लाज लाग्ने कुरा हुन्छ ?

भावी संविधानको लागि शेषा लामाहरूले प्रस्तुत गरेका सुझावका केही अंश

१. भावी संविधानमा हिन्दुअधिराज्य राख्ने वा नराउने भन्ने ने बढी चच्चिको विषय बन्न गएको छ । हिन्दुअधिराज्य संविधानमा राख्नु अरु धर्मलाई हस्तक्षेप गराउनु हो ।
२. यो हिन्दुराज्य बनाउने पञ्चहरू थिए । भविष्यमा हिन्दुस्थानको अंग बनाउनु र प्रलोको धर्म, भाषा र संस्कृतिको अन्त्य गराउनको लागि यिनीहरूले राखेको हिन्दु शब्द हो ।
३. यो हिन्दुराज्य बनाउने पञ्चहरूले बहुदलबादीहरूलाई मुठीभर भनेका थिए । पछि त्यही मुठीभर मानेका बहुदल नेपाल अधिराज्य भर फैलिई त्यसले पञ्चायती कु-शासनको पतन गर्यो । त्यस गरी अरु धर्मविलम्बीको त के कुरा बौद्धहरूको संख्या पनि प्रति वर्ष घटाउँदै हाल ५०.३ प्रतिशतमात्र देखाएको छ । वास्तवमा नेपालमा बौद्धहरूको संख्या ७०% भन्दा कम हुँदैन, त्यसले बरु त्यसको सट्टा बौद्धराज्य घोषित गरे केही आपत्ति न होला तर पनि हामी सबै धर्मको हक हितको निमित्त धर्म-निरपेक्ष ने चाहन्छौं । कसले शक्ति प्रयोग गरेर केरि हिन्दुअधिराज्य लेखेमा त्यो संविधान नेपाली जनताको लागि मान्य हुनेछैन ।
४. यी केही दुइजित्रे हिन्दुहरू मानवलाई पशु र पशुलोई देवता बनाउने जस्तो शिर न पुच्छरका कुराहरू समाजमा ल्याई जाति भेदभाव काटमार, छुवाढूत, नारीजातिको अपमान, अन्धविश्वास, छलकपट,
५. पक्षपात, कन्जुस्याइ, र साँघुरो विचारलाई समाजमा फिजाएर आफ्नो फाइदा उठाउनु यिनीहरूको परम्परा रहेँदैप्राएको छ । त्यही खराब परम्परालाई लिएर नेपाल प्रवेश गरेका यी हिन्दुहरूले यो देशलाई गरीब देश र यहाँको जनतालाई पूरे रोगी बनाइदिए ।
६. शंकराचार्यलाई नेपाल भित्राएर यहाँका ८४,००० (चौरासी हजार) बौद्धग्रन्थहरू आगोमा जलाइदिएको, भिक्षुनीहरूलाई जबर्जस्ती विवाह गर्न लगाई गृहस्थीमा परिणत गरिदिएको प्रमाण बालचन्द्र शर्मले लेखेको नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखामा उल्लेख छ ।
७. भारतका केही कटूर हिन्दुहरू हालैमात्र विभिन्न समूह र विभिन्न अनुहार देखाएर नेपाल हिन्दुअधिराज्य घोषित हुनुपर्यन्त भन्दै नेपाल प्रवेश गरेको कुरा सुन्नमा आउँछ । आफ्नो हिन्दुस्थानलाई हिन्दुअधिराज्य बनाउन नसकेर नेपाललाई हिन्दुअधिराज्य बनाउन खोज्ने उनीहरूलाई यहाँ कुनै अधिकार छैन । यिनीहरू नेपाल-भारत संविधानलाई खल्लाउने दुबै राष्ट्रका सरबा रोग हुन् ।
८. यी हिन्दुहरूले नेपालको मंगोल जातिलाई दास बनाउनको लागि गुरुड, सुनुवार र मगर आदि बौद्धहरूलाई स-सानो टुक्रा पारी विभिन्न ठाउँमा पुन्याएर हिन्दु बनाए । अरु देवालयलाई मात्र नमई, बौद्धदेवालय र गुम्बाहरूमा समेत धर्मको

नाममा पशु ते रगत छापिदिए । सम्पूर्ण नेपालीको देलोमा रगतको धर्म ल्पाएर नेपालीहरूलाई पशु-पंक्षीको हत्यारा बनाइदिए ।

बहुदल दबाउनका लागि करोडँ राष्ट्रिय सम्पत्ति दुहरयोग गरेर बालाजूमा जनताको आँखामा छारो हाल्ने अनावश्यक होम गन्यो । आगोमा चित थपे ज्ञे विरोधीहरू जन बढ़वैआएर अन्त्यमा केही न लागेपछि भारतबाट साइबाबालाई लिकाइयो । उसको शक्तिले केही सीप नलागी उल्टो बैइजत हुन लागेपछि जति कुम्त्याउन पायो त्यति बोकेर ढाप कस्यो ।

६. त्यसपछि यिनीहरूले राष्ट्रिय तत्वलाई अराष्ट्रिय तत्व, कान्ति चाहेनेलाई उग्रवादी, बहुदललाई मुठीभर र सुतत्वलाई कुतत्व आदि जे पायो त्यही भन्न थाले र विश्वमे प्रतिबन्धित गोली जनताको पसिनाले किनेर जनताले पालिराखेका पुलिस र सैनिक प्रयोग गरी जनतामाथि हार्न थाले । सधौ शहीद, हजारों घाइते, लाखोंलाई विटाइ र जेल-नेल गरे ।

७. बहुदलवादी जनताहरूको रगतले २०४६।१।२६ मा पंचायतको पतन गरिने छाडे तर अझे हिन्दु-प्रशासकले हामी नेपालीमाथि जसरी हुन्छ त्यसरी शोषण गर्नेलाई बहुदलको मुकुण्डो लगाएर बसेका छन् । तर यिनीहरूको क्रियाकलापद्वारा बहुदलवादी र हिन्दुवादी को हुन् हामी सजिले छुट्याउन सक्छौं ।

८. हिन्दुराज्यगनेहरूले हामीलाई धोखा दिंदेआएकाले अब हामीलाई जनताको शासन चाहिन्छ हिन्दुको होइन । त्यसले भावी संविधानमा हिन्दुअधिराज्य

भनेर लेखिनुहुँदेन । कसैले लेख्नुपर्छ भनी जिहो गर्छ भने त्यो नेपाललाई हिन्दुस्थानको अंग बनाउन खोज्ने अराष्ट्रिय तत्व हो । अझसम्म नेपाली जनताको रगत चुसेका दुइजित्रोहरू संविधानमा हिन्दुअधिराज्य बनाउनको लागि चापलुसी गरी बौद्धहरूको देला देलामा 'तपाइहरूले धर्मनिरपेक्ष नभनिदिनुस' भन्दै दुई हात जोडेर घुम्दैछन् । बहुदलका शत्रु नेपाली हिन्दुका पक्षपातो भनाउदाहरू लगायत नेपाल र भारतका संकुचित हिन्दुहरू पनि नेपालमा धर्मनिरपेक्ष भएर नेपालीलाई मानवअधिकार प्राप्त होला र आफ्नो मुखको माछा उम्किएला भनेर छट्पटिरहेका छन् ।

९. मानवलाई मानवको बुद्धिले त्याएको मानवधर्म चाहिन्छ, दानवको होइन । विश्वमा जातिभेद र रंगभेदको बिरुद्ध उठ्ने शिक्षा अरु धर्मावलम्बीहरूले पनि बौद्धधर्मबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले पाएका हुन् । हिन्दुअस्तित्व ने जाति भेदभावमा झडेकोले धेरैले यस धर्मलाई विश्वास गर्न छाडे । यी हिन्दु-रंग भनाउदाहरू भेदनीति त्याउन पनि पछि पद्दन थिए ।

१०. हिन्दुप्रशासकहरूले आफ्नो देशको बौद्धधर्म कुन चरोको नाम हो भनेसम्म पनि थाहा नदिई अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा नेपालीको ठूलो बैइजत गरिदै एको छ । यहाँका आदीवासी बौद्ध ने यिए र छन् पनि । महाप्रज्ञाले जन्मका हिन्दुधर्म त्याग गरेर बौद्धधर्ममा प्रथम पटक प्रवेश गर्दा जुद्दस्तोरेले उनलाई जेलमा राखेदेखि पोखरा र धनकुटा आदि ठाउँमा रुढीवाद तोड्ने सुधारवादी क्षेत्री र ब्राह्म-

एहरू पनि बौद्ध हुन पाएकोमा उनीहरूले आफूलाई भाग्यमानी सम्झेकाछन् । यहाँ सही तथ्याङ्क लिएमा ७० % भन्दा बढी बौद्ध छन् ।

यहाँका उच्च शासकले पनि देशका सच्चा नेपाली बौद्ध नागरिकहरूलाई हातमा लिन नसकी बाहिरिया विदेशीहरूलाई हतियार बनाएर देशभर- का सीधा- सादालामाहरूलाई कु-पंचायती व्यवस्था फर्राउन र बौद्धलाई कमजोर पार्नको लागि लामाहरूको आँखामा देश-दर्शन कार्यक्रमको छारो हाली अन्धो पारेर १८ वर्षसम्म पंचायती कुराज- नीतिमा मुठेर कालो दाग लगाएको मात्र होइन पूरे घाइते र लंगडो पारी नेपाली लामाहरूको गुम्बामा युग्मोदेखि ज्ञानको ज्योति बल्न दिएनन् ।

केही वर्षदेखि बौद्धधर्मको अस्तित्व मेटाउनको निमित्त राजदरबारबाट न बौद्ध र हिन्दुका सिद्धान्त थाहा नभएका केही अन्धा ब्राह्मणहरूद्वारा बौद्ध धर्मलाई हिन्दुको शाखा भनाएर हेरे । त्यतिमात्र नभई इसाई र मुस्लिमलाई पाखा र अरूलाई काढामा पारेर हेरे । बौद्धसंघ संस्था खोल्नेहरूलाई पहिले हिन्दुको सदस्य नबनेसम्म संस्था दर्ता गरेका थिएनन् ।

अजसम्म राजारानीले नेपालीलाई धोखा दिएर सबै प्रजालाई संरक्षण गर्ने नगरी आफ्नो कर्तव्य पूरा गरेनन् । बुद्धको देश, जान्तिको देश र गरीबको देश भनी चन्दा मागेर त्यसलाई आफ्नो पेवा बनाई राष्ट्रियसम्पत्ति विदेशमा थुपारेर नेपाललाई ज्ञन गरीब पंक्तिना पुन्याइदियो ।

देशका सञ्जन व्यक्तिहरूलाई गलत मार्ग

देखाई सबैलाई कुख्यात बनाइदियो । विशेष गरी हामी मंगोलजातिको आँखामा छारो हाली दास बनाउने उनीहरूको उद्देश्य थियो र त्यस्तै गरे पनि ।

१७. यस्ता हिन्दुशासकहरूले राष्ट्रिय सम्पत्तिलाई धनी र उच्चवर्गको निमित्तमात्र खर्च गरेर निम्न वर्गलाई दास बनाए । अबको संविधानमा गरीब, अल्पसंख्यक जाति, अपांग, रोगी, अशिक्षित कमजोर र निम्न वर्गको निमित्त बढीभन्दा बढी सहयोग पुग्ने किसिमको नीति बनाइनुपछं ।

अबको १५ वर्षपछि नेपालको कुनै पनि भागमा अशिक्षित र गरीब देखन नपाएरोस् ।

१८. हामी शेषहरूको क्षेत्रको कुरामात्र गर्ने हो भने पनि सगरमाथाको काख सोलुखुम्बूमा जन्मेको तेन्जीड नोर्गे शेषले विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथामा सर्वप्रथम चढेर नेपालमा पठाएका चिठी इटलीको नेप्लसमा पुग्ने अवस्थामा भएको नेपाललाई विश्वको अगाडि ठडाइदिएता पनि तेन्जीड शेषलाई नेपालमा बस्ने कुनै व्यवस्था समेत नगरी बाध्य भएर विदेशिन गई नेपालको ठूलो बैद्यज्ञत गराउने पनि यो हिन्दुशासकहरू न हुन् । त्यसै गरी पांच पटक सगरमाथाको सफल आरोहण गरेर नेपालको नामलाई सुनमा सुगन्ध थपिदिने श्री मुन्दरे शेषको पनि कुनै सुरक्षा समेत गरेनन् त्यतिमात्र नभई ६ चोटि चढ्ने अंरिताको पनि केही बास्ता गरेका छैनन् भने त्यो भन्दा तल्लो व्यक्तिलाई मान मर्यादा गर्ने भनेर भन्न सकिन्न ।

यिनीहरूले राजदरबारके अगाडि 'होटल शेर्प'

- नामक होटल खोलेर शेर्पाको नाम र भेषभूषाको प्रयोग गरी करोडौं रुपैयाँ कमाउँदा कुनै संप्रदायको कुरा छैन तर २०३५ सालमा काठमाडौंका शेर्पा-हुऱ्हले आफ्नो धर्म, भाषा र संस्कृति आदि जोगाउनको लागि 'शेर्पा सेवा केन्द्र' नामक एक शेर्पा संस्था खोली दर्ता गर्न जाँदा हिन्दुप्रशासकहुऱ्हले हामी शेर्पा जातिलाई कमजोर पार्नको लागि 'शेर्पा भनेको संस्प्रदायको नाम हो दर्ता गर्नुहुँदैन।' भन्ने निहुं पारी आजसम्म दर्ता गरिएको छैन। त्यतिमात्र नभई अरु जातिका धर्म, भाषा र संस्कृति उन्मूलन गर्न बड्यन्द गरेर प्ररु जातिको मात्र नभई शेर्पा जातिको पनि प्रायः गरी लोप हुँदै गएर भोजपुर, तेह्रथुम, ताप्लेजुङ आदि ठाउँका शेर्पाहुऱ्हलाई आफ्नो भाषा, धर्म र संस्कृति के हो आहा नभई पूर्ण रूपमा लोप भएका छन्।
२०. उल्लिखित कुराहू शुद्ध नेपाललाई दूषित बनाएको एउटा सानो उदाहरण मात्र हो, सम्पूर्ण क्षेत्रको कुरा लेख्ने हो भने मसी कागजले न भ्याउँदैन। त्यसले आउने संविधानमा हिन्दुअधिराज्य लेखिनु हुँदैन। जबर्जस्ती लेखी देशमा कुनै गडबड हुन गएमा त्यसको जिम्मेवार सरोकारवाला नै हुनेछ।
२१. माथि धेरे कुराहू जानकारीको निमित्त उल्लेख गरिएनि निम्न २० वटा मागहूऱ्ह भाषी संविधानमा उल्लेख गर्न हामी जोरदार माग गर्दछौं।
- क) नेपाल धर्मनिरपेक्ष राज्य हुने पर्छ।
 ख) राजालाई संविधान बाहिर राख्नुहुन्न।
 ग) सम्पूर्ण अधिकार जनतामा हुनुपर्छ।
 घ) हिन्दुअधिराज्य राख्ने हुँदैन।
 ङ) प्राथमिक विद्यालयदेखि विश्वविद्यालयसम्म पाठ-
- यक्रममा बौद्धदर्शन र बौद्धइतिहास अनिवार्य राखियोस्।
- च) धार्मिक क्षेत्रमा पूर्ण स्वतन्त्रता चाहिन्छ।
 छ) बौद्धसम्बन्धी संघ संस्थामा बौद्ध बाहेक अरुलाई अध्यक्ष बनाइनुहुँदैन।
 ज) १५ वर्षभित्र नेपालको गरीबी र अशिक्षाको रेखा तुरन्त हट्न सक्ने नीति उल्लेख होस्।
 झ) कमजोर बर्गलाई माथि त्याउने नीति हुनुपर्छ।
 झ) सबैको मातृभाषालाई पूर्ण स्वतन्त्रता प्रदान गर्न र त्यही भाषामा पढ्न पाउनुपर्छ।
 ट) छुवाछूतको अन्त्य गर्नुपर्छ।
 ठ) एउटै भाषालाई मात्र नेपाली भाषा र राष्ट्रिय भाषा भन्नुहुँदैन।
 ड) छोरा र छोरीलाई शैक्षिक आदि क्षेत्रमा भेदभाव गर्नुहुँदैन।
 ढ) सबै जातिलाई समान रूपमा उच्च ओहोदान राखिनुपर्छ।
 ण) कृषि र उद्योगलाई बढी प्रोत्साहित गर्नुपर्छ।
 त) बौद्धजनसंख्या बढी भएको जिल्लामा बौद्ध बाहेक अन्य जातिको अधिकारी नपठाउने हुनुपर्दछ।
 थ) प्रत्येक जिल्लामा कमितीमा पनि एउटा बौद्धविद्यालय शिक्षा मन्त्रालयद्वारा संचालन गरिनुपर्छ।
 द) बौद्धविद्यालय खोलन पाउनुपर्छ।
 ध) बौद्धविद्यार्थीहुऱ्हलाई पनि अन्य विद्यार्थी सबै सहलियत पाउनुपर्छ।
 न) बौद्धधर्मको निमित्त जुनसुकै ठाउँबाट आएको रकम रोक्न पाइँदैन र त्यस्ता रकम बौद्ध बाहेक अरुमा प्रयोग गर्न पाइँदैन।

शेर्पा समुदायका लामाहरू-

१. थुप्तेन लामा (शेर्पा), २. डवाड नम्खा शेर्पा (लामा), ३. उग्यान दोर्जि लामा (शेर्पा), ४. पेमा लामा (शेर्पा), ५. मिडमार लामा (शेर्पा), ६. होदेन शेर्पा (लामा), ७. चोन्दु शेर्पा (लामा), ८. गेल्तु शेर्पा (लामा), ९. ययुमि लामा (शेर्पा), १०. ग्येलजेन शेर्पा (लामा),

११. ग्रीनि शेर्पा (लामा), १२. डिमा जाङ्गु शेर्पा (लामा), १३. दोर्जि शेर्पा (लामा), १४. दावा सोनाम शेर्पा (लामा), १५. सोनाम दाके शेर्पा (लामा), १६. पेम्बा ग्येलजेन शेर्पा (लामा), १७. अंडिमा शेर्पा (लामा), १८. पसं ग्येलजेन शेर्पा (लामा) र १९. नोबु लामा (शेर्पा)।

स्वतन्त्रता खण्डित र आंशिक हुँदैन

- टो. मेनन, सानेपा

राजनीतिक स्वतन्त्रता चाहिँ पूर्णरूपले पाउनुपर्छ, कर धार्मिक स्वतन्त्रता चाहिँ खण्डित रूपमा भन्ने कुरा तर्कसंगत छैन । स्वतन्त्रता खण्डित र आंशिक हुँदैन । अत्यन्त जनताको शासन हो । स्वतन्त्रतालाई काटकुट तर्क मिल्दैन ।

कुनै पनि धार्मिक मत अङ्गीकार गर्ने पाउने अधि- कर सम्बिधानले नै सुरक्षित राखिदिनुपर्दछ । हो कुनै कर प्रलोभन वा अभिभास देखाएर धर्म परिवर्तन गरा- न्न धर्म होइन, अपराध हो ।

भारतको हिन्दूपरिषद्का नेताहरू आएर नेपाल हिन्दूराष्ट्र रहनुपर्छ भन्दैछन् र उहाँहरू जुन देशमा हुनुहुन्छ त्यहाँ त संविधानले देशलाई धर्मनिरपेक्ष घोषणा गरेको छ । फेरि नेपालको भूमि शहीदहरूको रक्तले सिंचन भइ- रहेको बेला धर्मका यी ठेकेदारहरू कहाँ थिए ? एउटा पनि सम्बेदनशील वचन तिनका मुखबाट निस्केन् । अब बाहिरको शक्ति र प्रभावले नेपालको सुनौलो बिहानलाई तीस वर्षको अंधेरो गोरेटोमा घटेटन सक्नेछैन ।

(साभार - दृष्टि साप्ताहिक)

केही भनाइ

हिन्दुधर्म भनी साम्प्रदायिक भावना त्याएको हुनाले मानवाधिकार अन्तर्गत धर्मनिरपेक्ष सरकार हुनुपर्छ ।

बनताले पनि राजनीतिमा भाग लिनुपर्छ । प्रजातान्त्रिक संविधानमा धर्मनिरपेक्ष हुनुपर्छ अनिमात्र विभिन्न धर्म, भाषा र जातिबीच एकता स्थापना हुन जान्छ । अत ग्रन्तरिम सरकारको कार्यकालमा बब्रे संविधान धर्मनिरपेक्ष हुनेछ । यो देश हिन्दुहरूको मात्र होइन बौद्ध, बूस्तीम र क्रिश्चियन सबैको हो ।

- निर्माण यातायात तथा प्रापूर्ति मन्त्री मार्शल जुलुम शाक्य

- कुलधर्म रत्न तुलाधर

- पद्मरत्न तुलाधर

धर्मोदयसभा कास्कीशाखाबाट संविधान सुझाव आयोग

समक्ष पेश गरिएको सुझावको सार अंश

१. नेपालअधिराज्यको संविधानमा मुलुकलाई हिन्दुअधिराज्यको सहा नेपालअधिराज्य राखिनुपर्दछ ।
२. धार्मिक दृष्टिले कुनै एक धर्मलाई च्यापी सापेक्ष नगराएर सबै धर्म र सम्प्रवायहरूलाई समान दूरीमा रहने गरी धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रूपमा धोषित हुनुपर्छ ।
३. देशमा पंचायती व्यवस्थाको प्रादुर्भावसँग नेपालको संविधानमा हिन्दुअधिराज्यको सिद्धान्त भित्याइएको हो । जनहति विपरीत पंचायती व्यवस्थाको अवशेषलाई यहाँ स्थान दिइनुहुन् ।
४. संविधानमा प्रयोग भएको 'हिन्दु' शब्द विशेष नेपाली राष्ट्रियतासँग मेल खाने शब्द न होइन । स्वतन्त्र सार्वभौमसत्ता सम्पन्न राष्ट्र नेपाल र हिन्दुअधिराज्य शब्द मेल खाने विषय न होइन । तसर्थ यी दुई कुरा एक ठाउँमा अटाउने सक्दैनन् ।
५. हिन्दु शब्द वास्तवमा एकदम आधुनिक शब्द हो । हिन्दु शब्द भारतको पनि प्राचीन साहित्यसँग मेल खाँदैन । वेदमा हिन्दु शब्द कहीै कर्ते उल्लेख भएको पाइँदैन । संस्कृत र नेपालीसाहित्यमा यसको प्रयोग कहीै पनि पाईँदैन । यस शब्दको जुन इतिहास छ त्यसको अनुसार यो कुनै धर्मवाचक शब्द मान्न सकिँदैन । यसको वास्तविक धर्म भारतका कुनै निवासीहरू हुन सक्दैन । महात्मा गान्धी पनि हिन्दु शब्दलाई अनुचित शब्द स्वीकार गर्दै भनुहुन्छ, हिन्दुधर्मको यथार्थ नाम वर्णाश्रम धर्म हो । भारतवर्षमा फारसीको आक्रमणपछि
६. सिन्धुनदीको घाटीसँग सम्बन्धित सिन्धुबाट हिन्दु भन्ने शब्दको जन्म भएको पाइँछ । बौद्ध इताई ईस्ताम धर्मको प्रादुर्भाव र प्रचार प्रसारको दैरपछि मात्र यस्तो नामकरण भएको हो । यसमन्तर पहिले हिन्दुस्थानको नाम आवार्त वा भारतबाट नै थियो । प० जवाहरलाल नेहरू भन्नुहुन्छ, हिन्दु शब्दको धर्मसँग कुनै सम्बन्ध र सरोकार छैन । हिन्दुस्थानी मुसलमान र इसाईहरू पनि त्यस्ते किसिमले हिन्दी नै हुन् जस्ता किसिमले हिन्दुबाट मान्नेहरू हिन्दी हुन् ।
७. हिन्दुस्थानले अहिले भारत (India) को रूपमा मात्र आफूलाई चिनाउन चाहन्छ । यसको त्यहाँबाट फालिएको हिन्दुशब्दसँग हात्रो यस साहो अनावश्यक लगाव वा मोह हुनु औचित्यपूर्ण देखिँदैन ।
८. केही अगाडिसम्म पनि नेपालमा धार्मिक मतहिसाबले शेव र बौद्धमत भन्ने मात्र चलन थिए हिन्दु भन्ने शब्दको प्रचलन हात्रो लागि ज्यादै नौलो देखिँन्छ तर भारतबाट फालिएको यस मात्र प्रवेश पाएको हिन्दु शब्दलाई चलन चल्तो बनाउने प्रयास भयो । यतिमात्र होइन यस फालिएको शब्दलाई नेपालको संविधानमा र ज्यस संवेदनशील ठाउँमा स्थापना गर्ने षड्यन्त्र पंचायती संविधानमा भयो, यो चाल वास्तवमा ज्यादै त्यस्य छ ।
९. हाल नेपालमा विक्रमसम्बत् प्रचलनमा

विक्रमादित्य कुनै जमानामा भारतको कुनै हिस्साका राजा थिए । उनको समयबाट विक्रमसंवत्तको थालनी भएको पाइँथ । नेपालमा सन् १६११ मा मात्र यसले प्रवेश गरेको थियो तर नेपालमा यस संवत्तको औचित्यमाथि धेरै प्रश्नहरू थडिएको छ । नेपालीले प्रयोग गर्ने सम्बत् वास्तवमा हात्रो आफूने राष्ट्रिय गौरव र राष्ट्रिय सन्दर्भको हुनुपर्दछ । अतः नेपालमा बौद्धसम्बत् वा नेपालसम्बत् लाई स्वीकार्नु उपयुक्त देखिन्थ ।

६. सन् १६६१ को जनगणनाको तथ्याङ्कले देशमा बौद्धहरू ५३% भएको देखाउँछ यो अति नै घड्यन्तपूर्ण परिणाम हो । अमुक धर्मविलम्बीहरूलाई अर्काको खातामा गणना गरिँदा त्यहाँ संख्यात्मक हिसाबले दोहोरो (Double Effect) असर पर्दछ । अमुक धर्मलाई शाखा मानेर तिनको संख्या आफ्नोमा भिन्नाउने घड्यन्त पनि यसेबेला भयो । वास्तवमा देशको उत्तरी पहाडी भेकमा बस्ने सम्पूर्ण मंगोल मूलका देशवासीहरू, त्यस्तै मध्य पहाडी भेकका नेवार, किरात, गुरुङ, मगर, शाक्य र तामाङ जस्ता श्रू जातिकाहरू र तराईमा थारू र पहाडबाट बसाई सरेका काठमाडौं उपत्यकाका र मंगोल मूलका सबै नै जातीय हिसाबले बौद्ध हुन् । अतः नेपालमा कूल जनसंख्याको जण्डै श्राधा हिस्सा बौद्धहरू छन् । संख्याको हिसाबले मुलुकलाई अमुक धर्मसंग गाँस्न खोजनु युक्ति संगत देखिँदैन । तसर्थ बहुमतमा भनिएका कुनै पनि धर्मले मात्र संवैधानिक संरक्षण खोजनु हास्यास्पद देखिन्दै ।

७. प्रायः देशहरूमा आफूने मौलिक राष्ट्रिय चिन्हहरूको

प्रयोग हुने गरे जै नेपालको नयाँ संविधानमा हात्रा प्रतीक चिन्हहरू विश्वभर शान्तिसन्देशको बाहुक हुनुपर्दछ ।

११. हिन्दूबास्तको मुख्य थलो केन्द्र नै भारत हो तरपनि भारत धर्मसापेक्ष राष्ट्र हुनसकेन र हिन्दुअधिराज्य घोषित गरिएन किनकि प्रजातन्त्र र धार्मिक सापेक्षता दुई अलग अलग क्लिनारहरू हुन् । यिनीहरू एके ठाउँमा अटाउनै सबैदैनन् । तसर्थ धर्म सापेक्षताको लागि प्रजातन्त्र म्हास्ने निर्णय भारतले गर्न सकेनन् । अतः भारत हिन्दुबहुल देश भएर पनि धर्म निरपेक्ष राष्ट्र घोषित भयो ।

१२. अन्य क्षेत्रमा जै धार्मिक क्षेत्रमा पनि संवैधानिक समानता भएन भने मुलुकमा प्रजातन्त्र लंगडो हुन जान्छ । राज्यबाट सबै धर्मविलम्बीहरूले समाज व्यवहारमा समान संरक्षण प्राप्त गर्दछन् । सैत्यले निरपेक्षतामा धार्मिक कटुताको लोप हुन्छ ।

१३. गत ३० वर्षको हिन्दुअधिराज्यमा हिन्दु लगायत अरू धर्मविलम्बीहरू समाजमा नराञ्जरी पिलिसइनु पन्यो, पीडित हुनुपन्यो । पोखरामा करीब ६० प्रतिशत तथार भए पश्चात् विनाकारण भत्काइएको विश्वशान्तिस्तूपको भग्नावशेष यसको महत्वपूर्ण ज्वलन्त उदाहरण हो । हिन्दुअधिराज्यमा व्याप्त कमजोरी र अन्धविश्वासको व्यापकताले गर्दा समाजमा कोटीहरू पूर्वजन्मको फल भोग्न मृत्युको मुखमा फालिइए । अन्य पीडितहरू शूद्र र अछूतहरूले यसबेला केवल घृणा र अपमान मात्र उपभोग गर्नुपन्यो ।

१४. शद्रता जस्तो जन्मजात थिचोमिचो, दासता र हीनताबोध हुने गरीबी मनोविज्ञान विकास गर्ने

वातावरण समाजबाट निर्मूल गरिनुपर्दछ ।
त्यसो भएमा धान्छेलाई लोभ दिने केही भौतिक
लालसाहरू आफैमा निक्रिय भएर जानुपर्ने
परिस्थितिको सृजना हुनेछ । साथै अनेकन लोभ.
लालच र शक्ति प्रयोगबाट धर्म परिवर्तन गर्ने
निषेध गर्ने उचित कानूनी प्रावधान गर्ने उपयुक्त
देखिन्छ ।

१५. हिन्दु अधिराज्य कालमा साधारण हिन्दुहरू पनि
सम्मानपूर्वक समाजमा रहन सकेनन् । जनजीवन-
बाट नैतिकता धरासायी भएर गयो । यसले
गरीब जनतालाई केवल छुवाछूत, अन्धविश्वास र
साम्प्रदायिकतामात्र दियो । हिन्दुनिरमा देवता
र मूर्तिको बेचबिखनको यसे समयको शुरुवात
भएर चरम सीमामा पुगेको थियो ।

१६. हिन्दुअधिराज्यका तीन दशकमा देशका अधिकांश
हुला होटलहरूमा गोमांसको अभाव पर्यटकहरूले
कहिल्ये भोग्नुपरेन । जब धर्मनिरपेक्षताको नाममा
त्यस क्षेत्रको सीमित समूहमा केन्द्रित रहेको
एकलौटी अधिकार बांडकांटको सबाल उठ्दछ तब
तिने समूहहरूबाट गौबचाऊको नारा उत्ताउतो
रूपमा सङ्कमा तेसाइन्छ ।

१७. देशमा राजसंस्थाको संस्थागत रूपले कुनै धर्मप्रति
प्रतिबद्धता हुनुहुँदैन । वास्तवमा राजा सबैको
साझा भन्ने भावनालाई सुदृढ पाने हो भने सबै
धर्मका अनुयायीहरूले राजमुकुटलाई आफ्नो संर-
क्षकको रूपमा बहशूम गर्ने पाउनुपर्दछ ।

१८. संविवानमा धर्मको आधारमा कुनै पनि राजनैतिक
दलहरू खोलन र संचालन गर्ने नपाइने व्यवस्था
हुनुपर्दछ ।

१९. देशमा भएको वर्तमान राजनैतिक परिवर्तनको

लगत्ते मुलुक हिन्दुराज्य ने हुनुपर्ने, अन्यथा देख-
व्यापी रूपमा आन्दोलन गर्ने जस्ता बेमौसमका
धम्कीका स्वरहरू सुनिएका छन् । जिम्मेवार ठाउँ
को प्रतिनिधित्व गरेर जिम्मेवार पदमा बसेकाहरू
बाट पनि त्यसको लागि आमरण अनसन गर्ने
धम्की दिएर साम्प्रदायिकतालाई यथेष्ट सघाउ
पुन्याइरहेको छ । भरखरै स्थापना भएको प्रजा-
तन्त्रकाई यसरी धम्कि दिइनुमा विघटनकारी
राजनीतिको स्पष्ट गङ्ध आइरहेको छ । देशमा
हिन्दुधर्मका प्रमुख व्याख्याता कहलाइएका मान्छे
अहिले विदेशी भूमिमा बसेर यहाँको राजधानी-
बाट नेपालमा विघटनकारीहरूलाई संगठित हुन
गरिएको आट्वान हामीले प्रष्ट रूपमा छापामा
पढ्न पाइरहेका पनि छौं । हाम्रो जस्तो विठडि-
एको समाजमा साहै नै सम्बेदनशील क्षेत्रलाई
कोट्याएर मुलुकलाई पुरानै पञ्चायती हिन्दुअधि-
राज्यतिर डोन्याउनु पड्यन्त्रको एक कुटिल चाल-
को रूपमा सबै नै देशबासीहरू यसप्रति सावधान
हुनुपर्ने देखिन्छ ।

२०. तानाशाही पञ्चायती व्यवस्था र हिन्दुअधिराज्यको
सिद्धान्तले नेपाली भूमिमा सँगसँगै प्रवेश गरेको
हो । अतः यो पञ्चायती व्यवस्थाको उल्लेखनीय
अवशेष हो । वर्तमान जनआन्दोलनबाट आएको
सरकारको नीतिगत मार्गदर्शनमा प्रष्ट रूपमा
उल्लेख भए जस्तै धार्मिक क्षेत्रमा पनि देशमा
बाकी रहेको यस्ता पञ्चायती अवशेषहरूलाई पूर्ण-
रूपमा निमूँल पार्नुपर्दछ । तस्र्य मुलुक आज
धर्मनिरपेक्ष घोषित गरिनु समय सापेक्ष र देश-
बासीको वास्तविक चाहना अनुरूप हुनेछ ।

भावी सम्बिधानको लागि धर्मशीला बुद्धिहार पोखराबाट प्रस्तुत गरिएका सुन्दावका मुख्य बूँदाहरू

१. हिन्दु शब्द नेपाली माटोबाट उज्जेको होइन र नेपाली परिवेशबाट उत्पन्न भएको पनि होइन । यो आयातित शब्द हो र त्यसकी नाममा जोडिने धर्मलाई हामीले जतिसुकं आफ्नो मौलिक एवं परम्परागतको भनेर व्याख्या गरे पनि त्यसको खोत हिन्दुस्थान ने हुन जान्छ । त्यो शब्द सहितको धर्म विवेशबाट आयात भएकोले राज्यको धर्म हुनुहुँदैन भन्ने हात्तो आग्रह हो ।

२. निरंकुश पञ्चायती व्यवस्थाले हिन्दुधर्मलाई राज्य धर्म बनाएर नेपालमा विद्यमान धर्महरू बीच पक्षपात त ग-यो ग-यो, आफ्नो त्यो राज्यधर्मको तालाकुची सबै हिन्दुस्थानी नागरिक शंकराचार्य-हरूलाई सुम्पेर अरू अराण्डिय काम गरेको सामुन्ने छ ।

३. हिन्दुअधिराज्यको ३० वर्षीय कार्यकालमा हात्तो स्वतन्त्रता र स्वाभिमानमाथि चोट पुगेको छ, देशको इज्जत र प्रतिष्ठामा हास आएको छ र नेतिकता र सच्चरित्रता हराउँदैगएको छ । त्यसकारण नेपाली स्वतन्त्रता र स्वाभिमानको रक्षा गर्न, इज्जत र प्रतिष्ठाको पुनर्स्थापन गर्न तथा नेतिकता र सच्चरित्रताको अभिवृद्धिको लागि भावी संविधानमा देशलाई धर्मनिरपेक्ष घोषित गर्नु नितान्त आवश्यक छ ।

४. नेपालको शान्तिक्षेत्रको प्रस्तावलाई बोद्धराष्ट्र-हरूले प्रत्येक बोद्धसम्मेलनहरूले इसाई देशहरूले

र मुसलमान देशहरूले समेत समर्थन जनाइसकेको सर्वविदित छ तर हिन्दुअधिराज्यमा आयोजित हिन्दुसम्मेलनले त्यसको समर्थन नगर्न संझेमा ठूलो लज्जाको कुरा हो । त्यो नेपालीको ठूलो बोइज्जत हो । त्यसलाई हामीले भावी संविधानमा पनि राज्यधर्म बनायो भने त्यो नेपालको इतिहासमा ठूलो कलंक हुनेछ ।

५. हिन्दुअधिराज्यको जन्म निरंकुश पञ्चायती व्यवस्था बलात् लादिएको त्यही कालरात्रीमा एउटा विशेष घड्यन्त्रको परिणाम स्वरूप भएको हो ।

६. जनश्रान्दोलनमा नकारात्मक रुख अपनाउने हिन्दु धर्ममा आधारित भारतीय जनतापार्टी र त्यसका सहयोगी संगठनहरू नेपालमा जनश्रान्दोलन पश्चात् उठेको धार्मिक कुरामा ठूलो रुची लिँदैछन् । न्यू राष्ट्रिय स्वयंसेवक संघले ५ हजार स्वयंसेवकहरू नेपाल पठाउने घोषणा पनि गरेको छ । यसबाट प्रष्ट हुन्दै कि हात्ता ती हिन्दुस्थानी भाइहरू के चाहन्दैन् ? उनीहरू फलेफुलेको प्रजातात्त्विक जागरूक नेपाल चाहूँदैनन् उनीहरू धर्म-भीरु, गरीब र अविकसित नेपाल चाहन्दैन ताकि सधैं आफूले अँथ्याइराखन सकियोस् । त्यसकारण हामीले आफ्नो राष्ट्रको हितमा हिन्दुस्थानी ती स्वार्थी भाइहरूको दबावबाट उम्किन पनि हामीले हिन्दुअधिराज्यलाई त्याग्नु

नितान्त आवश्यक भएको छ ।

७. आजको परिप्रेक्षमा पनि हामीले हिन्दुअधिराज्य चाहिन्छ भन्नु हिन्दुस्थान र हिन्दुस्थानीहरूको दासता स्वीकार्नु हो र यो देशलाई तिनीहरूको धार्मिक उपनिवेश बनाउनु हो । अहिले कुनै पनि किसिमको उपनिवेश नेपाल र नेपालीलाई स्वीकार्य हुन सक्दैन ।
८. हिन्दुअधिराज्यको ३० वर्षीय कार्यकालमा देशमा घेरे अवाञ्छित स्थितिको सिर्जना भयो । यस अवधिमा अरु धर्मको रास्त्ररी विकास हुन दिइएन । अरु भाषाभाषीलाई ज्यादै उपेक्षित गरियो । अरु धर्म र अरु भाषाका लागि काम गर्नेहरूलाई सबै साम्प्रदायिक भनेर छाप लगाई हतोत्साहित पाँच प्रयास गरियो । पाठ्यपुस्तक र रेडियो नेपालबाट योजनाबद्ध रूपमा अन्य धर्म र भाषाभाषीको महत्व घटाउँदै लियो । हिन्दु-अधिराज्यले अरुलाई के कति थिचोमिचो गरिराखेको रहेछ भन्ने कुरा यसेबाट थाहा पाउन सकिन्छ कि देशमा प्रजातन्त्र आउनासाथ कोही पनि त्यसको अन्तर्गत रहन चाहेनन् । सबैले हिन्दु-अधिराज्यको ठाउँमा धर्मनिरपेक्षको माग गर्दछन् । यो माग देशभाषी रूपमा घन्किँदै गएको छ ।
९. केही हिन्दुविद्वानहरूका अनुसार मुलुकलाई हिन्दुअधिराज्य नै राखेर अन्य धर्महरूलाई स्वतन्त्रताको र्यारणी गरिदिने भन्ने पनि सुनिन्छ । एउटाको एकाधिकार भएको ठाउँमा दोश्रोको स्वतन्त्रताको निर्वाह हुनै सक्दैन । त्यसैले हामीले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा कसैको एकाधिकार स्वीकार गर्दैनौं भने

धार्मिक क्षेत्रमा साव त्यो भनाई कसरी आयो, यो बुझ्न नसकिने कुरा भएको छ, फेरि राष्ट्रलाई सबै जात जाति र भाषाभाषीहरूको साक्षा फूल-बारी बनाउनुपर्नेमा एउटा धर्म विशेषको पेवा बनाउन खोज्नु संकीर्णता भएन र ?

१०. सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद् अन्तर्गत मात्र हिन्दुधर्मको सेवाको लागि हिन्दु धर्म सेवा समन्वय समिति गठन गरिएको छ । अरु धर्मलाई बास्ता गरिएको छैन ।

११. बुद्धधर्म हिन्दुधर्मको शाखा हो र अन्तर्गतको हो भनेर बूद्ध गर्नुपर्ने प्रशासनिक प्रपञ्च रचियो जुन बौद्धहरूलाई कहिल्यै स्वीकार्य भएन । पोखरामा भएका कतिपय बौद्ध संघसंसाहार त्यसैले दर्ता गर्न अग्रसर नभै त्यसै बसिरहेका छन् ।

१२. हिन्दुअधिराज्यको कार्यकालमा के कति थिचोमिचो भएको थियो भन्ने कुराको जबलन्त उदाहरण पोखराको फेवाताल पारि अन्दु थुकोमा भगवान् गौतम-बुद्धको नाममा निर्मित शान्तिस्तूप र अरु भवनहरू भत्काइएको घटनाबाट प्रष्ट हुँथ ।

१३. हिन्दुअधिराज्यको अन्तर्गत राष्ट्रिय एकता हुन सक्दैन । त्यसकारण राष्ट्र, राष्ट्रियता र स्वतन्त्रताको लागि पनि हिन्दुअधिराज्य भन्ने कुरालाई तिलान्जली दिनु अनिवार्य छ ।

१४. प्रत्येक नागरिकले आफूले चाहेको धर्म मान्ने स्वतन्त्रता छ भन्ने कुरा संविधानमा उल्लेख हुँतर नेपालको संवैधानिक इतिहासमा एउटा अच-म्मको कुरा छ कि यहाँ राजालाई धर्म रोजन स्व-तन्त्रता छैन । साधारण नागरिकले पाए सरहडो अधिकार राजामा पनि हुनैपर्छ । राजालाई एउटा

धर्ममा बांधनु उनको स्वतन्त्रतामा आघात पार्नु हो । पहिले कुनै गुरु पुरोहित वा कसंले आफू-लाई सुविधा नहोस् भनेर गरेको त्यो व्यवस्थाको अन्त गरी राजाले चाहेको कुनैपनि धर्म मान्ने अधिकार दिनुपर्दछ ।

१५. नेपालको सन्दर्भमा ज्ञन हिन्दुधर्म मान्ने राजा भन्नु हाम्रो राष्ट्रियताले दिँदैन । हिन्दी र हिन्दु भन्ने शब्द नै हाम्रो होइन । ती शब्दहरू हाम्रो राष्ट्रियतासँग मेल खाँदैन् । तिनीहरूले हाम्रो राष्ट्र र राष्ट्रियतालाई पृष्ठपोषण गर्दैन् । त्यसकारण राजाले हिन्दुधर्म मान्नुपर्ने वाध्यता भावी संविधानमा राखिनुहुँदैन ।

१६. हिजोकै पुरानो कुम्लो बोकिहिँड्नु त्यसेमा गर्व गर्नु र त्यसैलाई भाव आफ्नो मौलिकता संज्ञनु कदापि उचित हुँदैन । त्यो कुरा आजको हाम्रो राष्ट्रियताले सहँदैन । नयाँ राष्ट्रमानयाँ परिवेशमा आउँदा आफ्नो राष्ट्रमित्रकै कुरामात्र उसको आफ्नो हुँछ । छोडेर आएको राज्यको कुरालाई आफ्नो भन्न खोजेमा नयाँ राष्ट्रका मानिसहरूले उसको राष्ट्रप्रेममाथि नै शंका गर्ने स्थिति उत्पन्न हुन सकछ । यस्ता कुरामा ठूलठूला मानिसहरूले अरु ध्यान दिनुपर्ने हुँछ । त्यसैले त्यस्ता कुरामा कसंले अौला ठड्याउनुभन्दा पहिले हामीले त्यस्तो कुरा मिलाइसक्नुपर्दछ । संविधान सुझाव आयोगले यसमा गम्भीर किसिमले ध्यान दिनुपर्दछ ।

१७. हामीले किन हो कहिलेदेखि हो विक्रमादित्य संबत् मान्दैआएका छौं । विक्रमादित्य नेपाली होइन । तैपनि हामीले यो हाम्रो मौलिक भन्दै ग्रहण गर्दैआयो । नेपालमित्र घेरे संबत् छन्

तिनीहरू मध्ये केही चलनचल्तीमा पनि आएका छन्, ती सबैलाई छोडेर विक्रमादित्यसंबत् नै अझै चलाइराख्नु के हाम्रो राष्ट्रिय स्वामिमानले दिन्छ ? यसमा पनि गम्भीर किसिमले सोची पूर्वाग्रह रहित भएर निर्णय गर्नु आवश्यक छ ।

१८. सबै भाषाभाषी र पिछडिएका जात जाति र धर्महरूलाई भावी संविधानमा समुचित रूपले उत्थान गर्ने अवसर मिलाउनुपर्दछ । सरकारी संचार माध्यमले सबैलाई उचित स्थान दिनु ज्यादै पिछडिएका जात जातिको लागि राज्यले केही टेवा र संरक्षण गर्ने प्रावधान हुनुपर्दछ ।

१९. भावी संविधानमा कुनै धर्म भाषाको आधारमा राजनेतिक संगठन, गर्न नपाइने व्यवस्था गरिनु-पर्दछ ।

२०. केही हिन्दुसंघ संस्थाहरूले आवाज उठाए झैं हामी बौद्धहरूले आफ्नोमात्र कुरा हैनै हो भने यो देशलाई नेपालका सर्वोच्च सपूत भगवान् बुद्धले प्रतिपादन गर्नुभएको बुद्धधर्मलाई राज्यधर्म घोषत गरियोस् भनेर प्रस्ताव राख्न सक्थ्याँ तर हामीले देख्याँ देश धर्मसापेक्ष हुँदा अन्य धर्महरू ज्यादै उपेक्षित र तिरस्कृत हुँदारहेछन् । त्यसकारण देशलाई धर्मनिरपेक्ष बनाइनु नितान्त आवश्यक छ ।

२१. भगवान् गौतम बुद्ध हाम्रो राष्ट्रका सर्वोच्च सपूत हुन् । उनको शान्ति, मैत्री र कहणाको सिद्धान्त कुनैपनि देश, काल र परिस्थिति अनुकूल छ । यो सिद्धान्त यति महत्वपूर्ण छ कि कलिपय देशले ती कुराहरू आफ्नो व्यवहारमा अपनाएर आफूलाई गौरवशाली संझेका छन् । नेपालमा भावी

[बाकी १६ अौ पृष्ठमा]

धर्मनिरपेक्षता किन ?

— विभिन्न बौद्ध संघ संस्था जाति र जनजाति कार्यान्वयन समिति, काठमाडौं

- १) संसारमा प्रचलित राजनीतिक सिद्धान्त अनुसार राज्य-
को आपनो विशेष धर्म हुँदैन ।
- २) धर्म एक व्यक्तिगत अवधारणा हो ।
- ३) २०१६ सालको पञ्चायती संविधानमा धार्मिक ताना-
शाही खडा गर्ने प्रयत्न भएको थियो । यो सर्वथा
अनुचित हो ।
- ४) कुनै एक धर्मको पक्षपाती राष्ट्र घोषित हुनु संयुक्त
राष्ट्रसंघको मानवाधिकार घोषणापत्रको ठाडे उल्लं-
घन हो ।
- ५) एउटै हिन्दुअधिराज्य भनी संविधानमा मान्यता
प्रत्याभूति दिइनु धार्मिक असमानता, असहिष्णुता,
अनमेल व्यवहार र आत्मघाती हो ।
- ६) ६० वा ६५ प्रतिशत हिन्दुहरू नेपालमा बसोबास
गर्नेन् भन्नु प्रभुत्ववाद, षड्यन्त्र र धोखा हो । गरे
हिन्दुधर्मावलम्बीहरूलाई छुट्याउँदा हिन्दुहरू अल्प-
मतमा पछ्न ।
- ७) २००४, २००७ सालको अन्तरिम, २०१५ सालको
नेपालको संविधानमा धर्मसापेक्ष अधिराज्य घोषणा
गरिएको थिएन ।
- ८) धर्मनिरपेक्ष हुँदा धार्मिक कलह, ज्ञेयगडा बढ्छ भन्नु
नेपाली जनताको भावनासँग खेलबाड गर्ने पञ्चायती
शासनको पृष्ठपोषक र त्यसको अवशेषमात्र हो ।
- ९) राजा ने संवेधानिक राजतन्त्रमा ग्राउन सक्छन भने
हिन्दुराज्य हुनुपर्छ भन्ने पूर्वाग्रह किन ?
- १०) प्रजातान्त्रिक खुल्ला वातावरणमा पनि हिन्दुअधिराज्य
भनी धार्मिक एकाधिपत्य कायन गराउन संवेधानिक
सहारा खोज्नु निश्चय पनि धार्मिक कलह र असहिष्णु-
तालाई निम्त्याउनु हो ।
- ११) संविधानमा षड्यन्त्र र धोकाबाट एकमात्र हिन्दुअ-
धिराज्य घोषणा गर्नु पञ्चायती शासनका पृष्ठपोष-
कहरू सफल भएमा नेपालका अन्य धर्मावलम्बीहरू
चुप लागेर बस्नेछैनन् । त्यसबेला धर्मको नाममा
कलह ज्ञेयगडा उत्पन्न भएर अशान्ति मचिच्यो भने
तिने व्यक्तिहरू जिम्मेवार हुनेछन् जो अहिले हिन्दुधर्म
सापेक्ष हुनुपर्छ भनी चिच्याइरहेछन् । यस्ता तत्वहरू
प्रजातान्त्रिक खुल्ला वातावरणलाई विथोलन चाहन्छन्
वास्तवमा हिन्दुसापेक्षताको मागगर्नेहरू सांप्रदायिक
तत्व हुन् ।
- १२) सबै धर्मलाई समान व्यवहार र धार्मिक स्वतन्त्रता
दिएमा मात्र परापूर्वकालदेखिको धार्मिक सहिष्णुता र
मेल मिलाप काथम रहन सक्छ तबमात्र बुद्धको देश
शान्तिमय हुन सक्छ ।
- १३) हिन्दुसापेक्ष राष्ट्र चाहनेहरू एउटैमात्र धर्मलाई विशेष
सहुलियत र प्राथमिकताका साथ संविधानमा प्रत्या-
भूति चाहन्छन् तर हामी सबै धर्म, जाति र लिङ्गको
आधारमा कसैप्रति पनि भेदभाव नहोस भन्ने चाह-
न्छौं । त्यसैले धर्मनिरपेक्ष अधिराज्य होस भन्ने
[बाकी १६ ग्राँ पृष्ठमा]

सम्विधान सुझाव आयोगलाई सुझाव

- नगदेश बौद्ध समूह

- १) संविधानको लोत जनता हुनुपर्दछ । अतः मुलुकमा सार्वभौमसत्ता जनतामा निहित र सुरक्षित हुनुपर्दछ । यसर्थ संविधानमा उक्त कुरालाई सर्वोपरी स्थान दिइयोस् ।
- २) कुनै एउटा धर्मविजेषलाई प्राथमिकता नदिई मुलुकलाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र (राज्य) घोषित गरियोस् । विश्वमा एकमात्र हिन्दुराज्य भन्ने खोको राष्ट्रिय आडम्बरयुक्त अवधारणालाई परिस्थापन गरी सबै जनजातिको आ-आपनो धारणा अनुरूपको धर्मसा आघात नपुने गरी ससम्मान दृष्टिकोण, मूल्य र मान्यता स्थापित हुने हुनामी गर्न मुलुकलाई धर्मनिरपेक्ष (राष्ट्र) अधिराज्य घोषित गरी संवैधानिक मूल्य, मान्यता र प्रतिष्ठा कायम गरियोस् ।
- ३) भाषी संविधानमा नेपाल अधिराज्यमित्रका सबै धर्म, भाषा, जाति र संस्कृतिलाई समान मान्यता र प्रतिष्ठा कायम हुने राष्ट्रिय नौलो जनसंविधान निर्माण गरियोस् । जसमा सबै धर्म, भाषा, जनजाति र संस्कृतिरूपी सबै फूलहरू फक्ने फूलबारी जस्ता महान् सच्चा व्यावहारिक अवधारणाहरूको विकसित होस् ।
- ४) आधा जमिन र आधा आकाश ओगटेका अवहेलित जननीको संज्ञा पाइआएका महिलावर्गको हक, हित, मानसर्यदा र प्रतिष्ठा कायम र सुनिश्चितता प्रदान हुने संवैधानिक प्रावधानहरू तयार

- ५) गरियोस् जसबाट सामन्ती एवं पूजिवादी संस्कार-युक्त कुधारणाहरू—“महिलाहरू भनेका सन्तान पैदा गर्ने भेशिन, मालसामान, दासी, कमारो, खुट्टाको जुत्ता, हारेको कर्म लिई जन्मेका” आदि अवधारणाहरू हटी जीवनसंगिनीको रूपम अंगीकार गर्ने मनमस्तिष्ठक निर्माण होस् ।
- ६) पुरुष र महिलालाई आ-आपनो सम्पत्तिको समान हकदेया लान्ने संवैधानिक व्यवस्था गरियोस् ।
- ७) संविधानमित्र राजादेखि रंक समान र सजाँयको भागिदार बन्ने संवैधानिक प्रावधानहरू तयार होउन् ।
- ८) विभिन्न वर्ग, तह, तप्काका जाति, उपजाति र जनजाति, क्षेत्रको दुःख सुख, कठिनाईको चित्रण हुने र भएको नौलो जनसंविधानमा पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्म, उत्तर हिमशिखरदेखि दक्षिण तराईको विशाल फाँटमा बसोबास गरेका करोडीनेपालीको हित खातिर उक्त चौहारीभित्रका विभिन्न भौगोलिक घरातलीए विषमता, भेषभूषाको र घरातलीय हावापानीको फरकपन एवं भू-परिवेष्ठितताले गर्दा अति दुर्गम, गरीबी, अशिक्षितता, जोक, रोग र शोक एवं सामन्ती शोषणदेखि तीन मोहरे जाली फटाहाहरूको चंगुलमा परेका निमुखा गरीब नेपालीजनताको जीवन शैलीमा सुधार ल्याई सुनिश्चित जीवनरेखा र उनीहरूको भाग्यरेखा निर्माण हुने मानवतावादी

- जनविश्वासी संविधान निर्माण गरियोस् ।
- ८) प्राथमिक तहमा मातृभाषामा शिक्षा प्रदान गर्ने गराउने व्यवस्था हुने संविधान निर्माण होस् र कक्षा १० सम्म अनिवार्य र निःशुल्क पठनपठनको व्यवस्था हुने संवेदानिक प्रावधान तयार गरियोस् । सस्तो, सुलभ र बैज्ञानिक शिक्षाप्रणाली लागु गर्ने महान् उद्देश्यले संवेदानिक प्रावधान तयार गरियोस् ।
- ९) सम्पूर्ण नेपाल अधिराज्यमित्र बसोबास गर्ने नेपालीहरूको जनजीविकाको लागि रोजगारी दिने र दिलाउन सक्ने संवेदानिक सुनिश्चितता प्रदान होस् ।
- १०) सबै भाषाहरूलाई राष्ट्रिय मान्यता प्रदान द्वारा राष्ट्र र राष्ट्रिय भाषा घोषित हुने जनसंविधान निर्माण गरियोस् । दुई वा दुइभन्दा बढी भाषा समूह बीच सामन्जस्य कायम हुने प्रचलित भाषालाई माध्यमसम्पर्क भाषाको रूपमा संविधानमा उल्लेख गरियोस् ।
- ११) नेपाली ओर शहीद सपूतहरूको सप्तना साकार पार्ने पुनीत उद्देश्यले, शहीदहरूको समझनामा शहीददिवस, शहीदस्मारक, शहीदस्त्रयल, शहीद स्मृति, शहीदउद्यान, पार्कको व्यवस्थार्थ संवेदानिक प्रावधानहरू भावी जनसंविधानमा समावृत्त गरियोस् । □

(१४ औं पृष्ठको बाकी)

हाङ्गो माग रहेको छ ।

१४) २०१६ सालको पञ्चायती संविधानमा मात्र नेपाल-लाई हिन्दुअधिराज्य भनी घोषणा गर्नु गरेर हिन्दुका निम्न अप्रजातान्त्रिक पक्षपात र अन्याय भएको थियो ।

१५) कुनै एक धर्मलाई सापेक्ष गरी राज्यले अङ्गाल्दृष्ट भने त्यहाँ स्वतः अर्को धर्मप्रति भेदभाव गरेको ठहर्दछ । धर्मनिरपेक्ष संविधानमा पक्षपात हुँदैन । प्रजातान्त्रमा सम्पूर्ण नेपालीको जीत भए जस्तै धर्मनिरपेक्ष संविधानमा सम्पूर्ण धर्मविलम्बीहरूको जीत हुन्छ ।

१६) प्रजातान्त्रिक नेपालमा हामी सम्पूर्ण धर्म र संस्कृतिको

(१३ औं पृष्ठको बाकी)
संविधानले शान्ति, मंत्री र करुणाको वा तीन मध्ये कुनै एकको प्रतीक चिन्ह अंकित गरेर देखा-उनु विश्वको सामु हाङ्गो एउटा मौलिकता एवं

असत्य प्रचारबाट सावधान !

— व. आ. कनकद्वीप

हिन्दुधर्म संरक्षण संघ (२०४७) ले निकालेको
 “नेपाल हिन्दुराष्ट्र ने रहोस्” भन्ने २ पन्ने पर्चामा सरासर
 सयकडा सय झूठ कुराहरू पेश गरी नेपाली जनतालाई
 झुक्याई धोखा दिन लागेको देखदा त्यस्तो धार्मिक दुहाई
 दिनेहरू प्रति दया उब्जेर आउँछ ।

१) सबभन्दा पहिले दोश्रो पारामा ‘नेपाल अनादि
 कालदेखि ने हिन्दुराष्ट्र रहिएको हो ।’ भन्ने लेखेको
 सरासर सयकडा सय झूठ असत्य र जनतालाई झुक्याउन
 प्रयास गरेको प्रमाणित हुन्छ किनभन्ने अनादिकालदेखि
 यो नेपालदेश भगवान् बुद्धको जन्मभूमि बौद्धभूमि भएको
 स्वसिद्ध ऐतिहासिक प्रमाण छ भने कुन अनादिकालदेखि
 हिन्दुराष्ट्र घोषित भएको हो त्यसको प्रमाण पेश गर्नुपर्यो ।
 त्यसै दिउँसै रात पार्न भएन । होइन भने सुन्नोस् —
 हेन्नोस् — किरातराज्यकालमा, लिच्छवीराज्यकालमा,
 मल्लराज्यकालमा, शाहराज्यकालमा, अझ १०४ वर्षको कालो
 राणाशाहीकालमा पनि नेपाललाई कुनै एक धर्मको राष्ट्र
 घोषित भएको थिएन । २००४ सालमा लिखित विधान
 बायो, २००७ सालमा श्री ५ त्रिभुवनबाट अन्तरिम प्रजा-
 तान्त्रिक विधान दिइयो, २०१५ सालमा नेपाली कांग्रेसको
 चत्यागृहपछि संसद्को विधान महेन्द्रबाट दिइएको थियो, तर
 कुनैमा पनि नेपाललाई हिन्दुराष्ट्र भनी उल्लेख भएको छैन
 भने त्यस्तो सरासर झूठ प्रचार गर्नु एकदम लज्जास्पद
 छैन ? हिन्दुराष्ट्र संविधानमा समावेश गरेको नेपाली

कांग्रेसको प्रजातान्त्रिक सरकारलाई बन्दुकको भरमा हटाई
 निरंकुश कालो पंचायती शासनकालमा स्वार्थी अप्रजाता-
 न्त्रिक एक समूहले डेढ करोड जनताको मुखमा ताला बन्द
 गरी २०१६ सालमा मात्र बनाइएको संविधानमा “हिन्दु-
 राष्ट्र” लादिएको हो । यसको ऐतिहासिक प्रमाण छ ।
 त्यस संस्थाबाट अनादिकालदेखि नेपाल हिन्दुराष्ट्र भएको
 भन्ने प्रमाण पेश गर्नुपर्यो ।

२) अर्को कुरा तेजो पेजको दोस्रो पाराको उप
 दफा (क) र (ख) मा “जापान, इंगलैण्ड, अमेरिका,
 श्रीलंका” जस्तो विश्वविद्यालय राष्ट्रहरूलाई धर्मसापेक्षता
 भनी उदाहरण दिई सोझे झूठ मूठ सयकडा सय ने असत्य
 लेखी थाहा नपाउने जनता (जुन कि ७५/८० प्रतिशत ने
 होला) लाई झुक्याई धोखा दिन गइरहेछ । त्यस्तो
 असत्य लेखाईद्वारा दुनियाँलाई झुक्याई आफ्नो दुनो सोझ्या-
 उने प्रयास गर्नुभएको मा अब हामी प्रश्न गर्दछौं उक्त
 राष्ट्रहरू धर्मसापेक्ष भएको प्रमाण पेश गर्नुपर्यो, नब्र भने
 हामी त्यस संस्थालाई असत्य प्रचारको रूपमा किन
 घोषणा नगर्ने ?

झूठ मूठ प्रचारको पनि हव दुन्छ, यसरी सकेद
 झूठ कुराद्वारा मानिसलाई कसाउन कति सकिएला ?
 यससे उहाँहरूले लेखेका सारा कुराहरू तथ्यहीन, अरुलाई
 झुक्याउने भएकोले त्यस्ता प्रचारहरूद्वारा जनता नझुकिउन्
 भनी दुनियाँलाई सावधान गर्न चाहन्छौं ।

धर्मनिरपेक्ष संविधान निर्माणको लागि अपील

- युवक बौद्ध मण्डल जिल्ला शाखा, चितवन

अब बन्ने संविधान निर्माणको लागि सुझाव माग गरिएकोमा विभिन्न जिल्लाहरूबाट सुझाव संकलन गर्न लागेकोले यस युवक बौद्ध मण्डलको परिवारतंत्रबाट धर्म सम्बन्धमा केही सुझाव पेश गरेका छौं ।

नेपाल बहुधर्म, बहुजाति, बहुभाषी र बहुसंस्कृतिको देश हो । सबै धर्म, जाति, भाषा र संस्कृतिहरूको समान सहअस्तित्व रहने वैधानिक आधार हुनु तै नेपाल राष्ट्रको सही पहिचान प्रतिबिम्बित हुनु हो । नेपाल राष्ट्रलाई धर्म-निरपेक्ष राष्ट्र बनाउँदामात्र वास्तविक अर्थमा धार्मिक स्वतन्त्रता पाउने ग्यारेण्टी हुन सबैद्य अन्यथा कुनै एक धर्मको नाममा राष्ट्र बनाएको खण्डमा अरु धर्महरूलाई दबाउने नियत रहेको प्रतिबिम्बित हुनेछ ।

हिन्दुधर्मका केही धर्माधिकारोहरूले हाल निर्माण हुन गइरहेको संविधानमा देशलाई पुनः हिन्दुराज्य नै घोषित नगरेमा आन्दोलन गरी अमन चेनमा खलल पुऱ्याउने धम्की दिएको हुँदा हामी त्यस्ता विखण्डनदबादी तत्वप्रति खेद प्रकट गर्दछौं ।

यो सर्वविदित छ कि पंचायती निरंकुश सरकारले नै “नेपालश्रद्धिराज्य” को स्थानमा “हिन्दुश्रद्धिराज्य” कायम गरी अन्य धर्महरूलाई तिरस्कृत र उपेक्षित गर्द आएको थियो । कुनै एक राज्यले एक धर्मलाई ग्रेगाल्दा यस प्रकारको अवस्था सूजना हुनु स्वाभाविक हुन्छ । प्रजातन्त्रको वास्तविक उद्देश्य मध्ये धार्मिक स्वतन्त्रता पनि एक हो । जनताले वास्तविक रूपमा धार्मिक स्वतन्त्रता

रहेको त्यसबेलामात्र अनुभव गर्न पाउँछ, जब देश धार्मिक दृष्टिले तटस्थ रहन्छ । धर्मनिरपेक्षताको अर्थ देशमा विद्यमान सम्पूर्ण धर्मलाई समान मान्यता र समान अवसर प्रदान गर्नु हो । धर्मलाई राजनीतिबाट अलग रहन दिनु यसको विशेषता हो ।

संविधानमा एउटै धर्म र सम्प्रदायले मात्र राज्य-लाई चिनाउँदा इतिहास र सामाजिक मूल्यमान्यता विरुद्ध हुन जानेछ, अरु धर्मको स्वतन्त्रता, समानता, हक र अधिकारको उल्लंघन गरेको ठहरेछ । संविधानमा धर्मनिरपेक्ष बनाउँदा हिन्दुधर्मको अस्तित्व रहेदैन भन्ने कुरा एक संकीर्ण र संकुचित धारणामात्र हो । पोंगा पाण्डित्याई गर्नेहरूको अवसरबादीतामात्र हो वास्तविक रूपमा भन्ने हो भन्ने थी नै पोंगा पाण्डित्याई गर्नेहरूले नै पंचायती शासनकालको कालो इतिहासमा प्रशस्त मोज गरिरहेका थिए । यिनै तत्वहरूले धर्मलाई राजनीतिसंग मिसाई जनसाधारणलाई हिन्दुधर्म मान्ने दबाव दिइरहेका थिए । यसको उदाहरणको रूपमा धार्मिक जनगणनालाई निसकिन्छ । यिनीहरूको धर्मलाई राजनीतिसंग मिसाई प्रपञ्चको कारणले नै बर्चेनी बौद्धजनसंख्या घट्दैगएकै देखाउँथ्यो । यिनीहरूको कृत्स्तित दिमागको नतिजामा बौद्ध जनसंख्या ५ प्रतिशत देखाइरहेको थियो, तर वास्तविक रूपमा बौद्धहरूको जनसंख्या ४० प्रतिशतभन्दा कुनै हालकम पनि कम छैन, यो कुरा किटान गरेर भन्न सकिन्छ ।

पंचायतको निरंकुश शासन कालमा बौद्धधर्मलाई (बाकी २२ औं पेजमा)

(नेपाल बौद्ध परियति स्तम्भ)

धर्मनिरपेक्षता सम्बन्धमा ने. बौ. प. शि.

नेपालको संविधानको इतिहासमा पंचायती संविधान नेपालको संविधान २०१६' ने बोन, मुन्दुम, बौद्ध, जुस्लीम, इसाई आदि बहुधर्म भएका नेपालमा गैर हिन्दू-धर्महरूलाई राज्यस्तरबाट पाखामा पछाडिकन हिन्दुधर्म-लाई काखी च्यापी 'हिन्दुअधिराज्य' प्रावधान भएको अहिलो संविधान हो । संविधानको यो प्रावधान २००४ सालभन्दा अगाडिको राणाकालीन शैवमार्गी र बौद्धमार्गी-ना कानूनतः भेद गरिएको भन्दा खतरनाक थियो । राणासासनकालमा घोषित "नेपालसरकार बैधानिक कानून २००४" मा पनि राज्यलाई धर्मदेखि प्रलग राखिएको थिए र राज्यलाई हिन्दुराज्य भनी घोषणा गरिएको थिए । प्रजातन्त्रको उदयपछि आएको "नेपाल अन्तर्रिम जनतन विधान २००७" र "नेपालअधिराज्यको संविधान २०१५" संविधानमा पनि नेपाललाई हिन्दुअधिराज्य घोषणा गरिएको थिएन ।

२०१७ सालमा निर्वाचित संसद्को विघटनपछि जनताको ध्यान राजनैतिक अधिकारबाट अकोर्तिर मोडन राष्ट्रियताको अनेक नारा बुलंद गरे जस्तै धर्मलाई पनि जनतानैतिक स्वार्थसिद्धिको लागि २०१६ सालको पंचायती संविधानमा सर्वप्रथम "हिन्दुअधिराज्य" शब्द संविधानमा देखायन्यो तर विश्वमा एकमात्र हिन्दुराज्यमा बहुधार्म, जस्तो वर्णनबाट जहाँ केही समय जनतालाई अस्तित्वायो त्यहीं बहुसंघ्य अहिन्दु जनताको मनमा अस्तित्वको वीजारोपण भयो ।

हिन्दुराज्य घोषणापछि केही हिन्दुसंगठनका व्यक्तिहरू पनि ओठेभक्तिद्वारा सम्पन्न, सामान्य, साधिकार भए, तर जनता धार्मिक दृष्टिबाट पनि पित्तिसंदेश गए । बौद्धहरूको अस्तित्व खतम गर्ने क्रममा प्रत्येक राष्ट्रिय जनगणनामा उनीहरूको संख्या घटाउँदैलगे । अन्तर्राष्ट्रिय बौद्धजगत्-लाई हाँसो उठ्ने गरी बुद्धधर्मलाई हिन्दुधर्मको शाखा भन्ने अभियान प्रारम्भ गरियो । नेपालको प्रारम्भितिहासिक समयदेखिको सम्बद्ध बौद्धहरूलाई २० औं शताब्दीको उत्तरार्द्धमा प्रवेश भएका जैन र सीख धर्मावलम्बीसँग राखेर समश्रेष्ठ दिने गर्न थाले ।

धर्मको हक बारेमा हात्रो धारणा छ संविधानमा पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रता हुनुपर्दछ । "प्रत्येक व्यक्तिले परम्पराको मर्यादा राखी सनातनदेखि चलिआएको आफ्नो धर्मको अवलम्बन गरी आफ्नो धार्मिक कृत्य गर्न पाउनेछ" भन्ने प्रावधान धर्म बारेमा मानवको जन्मसिद्ध अधिकार-को रूपमा देखिँदैन । आफ्नो स्वविवेक, स्वबुद्धि, स्वेच्छा र स्वश्रद्धाबाट जुनसुके धर्म अवलम्बन गर्ने र धर्मको प्रचार प्रसार गर्ने अधिकारको स्पष्ट उल्लेख संविधानमा हुनुपर्दछ । संबैधानिक यस प्रावधानमा श्री ३ चन्द्रशम्शेर-को शासनकालमा ५ बौद्ध लामामिक्षुहरू श्री ३ जुद्ध-शम्शेरको शासनकालमा ८ भिक्षु शामणेरहरू देशनिकाला गरिएकै दोहोन्याउने व्यवस्था यथावत् छ किनभने चन्द्रशम्शेरले ललितविस्तर पढेर घर त्यागेका भन्ने ३ शाक्य कुलपुत्रहरूलाई आफ्ने घरमा फक्कर घर गृहस्थी

बन्न नमानेकोले १ मानन्धरकुलपुत्रलाई बृतबन्ध गर्नुपर्ने परम्पराले भिक्षु भयो भनेर, १ श्रेष्ठकुलपुत्रलाई श्रेष्ठ जातिको भएर बौद्धभिक्षु भयो भनेर देश निकाला गरिएको थियो भने जुद्धशस्त्रेरले आगमकोठामा पूजा गर्ने धार्मिक कृत्यमात्र गरेर बस्त सबैन, विहारमा बुद्धपूजा गर्ने र धर्म-पदेश गर्ने छोड्नेछैन भनेको ले ४ भिक्षुहरू र ४ जना आम-णेरहरूलाई देश निकाला गरे । पंचायती राज्यमा भिक्षु आमणेरहरूलाई त देश निकाला गरेन तर बौद्धस्तूप भट्काई जापानी भिक्षुहरूलाई कुटी पिटी थुनी देश निकाला गरेकै थियो । धर्म परिवर्तनको मुद्दामा कति जेल परेकै थियो । हात्रो धारणा अनुसार धर्म परिवर्तन कुनै तरिकाले गराउन पाउनुहुँदैन तर बौद्धहरूलाई हिन्दुधर्मको शाखा भन्नु के नैतिक रूपमा धर्मपरिवर्तनको आयाम भित्र पर्दैन ?

हात्रो धारणा अनुसार धर्मनिरपेक्षताको अर्थ धर्म चाहिन्न भनेको होइन । बास्तवमा धर्मनिरपेक्षता भनेको धर्मप्रति राज्यको समान र समदृष्टि हो । धर्म-सापेक्ष राज्यबाट स्वतः धर्मविपक्षको वर्गीकरण देखाउँछ । राष्ट्र प्रति -मउत्तरवायी भावना नैर्साकिक रूपमा विकास गर्नु राज्यबाट एक धर्मप्रति अपेक्षा र अल धर्महरू प्रति उपेक्षाभावको हिन्दुअधिराज्यको सापेक्षबाट विकृत्तुल सम्भव छैन ।

सम्पूर्ण सार्वभौमिक सत्ता राजामा निहित गर्ने भए जो बास्तवमा अर्थकै नै छ, विश्वको एकमात्र हिन्दुराज्य भन्नुमा केही महत्व रहेछ जब कि राज्यको सम्पूर्ण सार्वभौमिक सत्ता जनतामा निहित हुने भावी संविधान बन्नु छ भने राज्यका सम्पूर्ण धर्मावलम्बीहरूको समादर र समानाधिकार भएको धर्मनिरपेक्ष संविधान नै बनाउन आवश्यक छ ।

हिन्दुअधिराज्य र धर्मसापेक्ष राज्य बारेमा आवाज उठाइरहेका धर्मको आधारमा मान, सम्मान पद, र विपुल लाभ उठाएका साथै चारित्रिक रूपबाट मुक्त उच्चस्तरको मुनि ऋषि नम्भएका अपितु केही प्राध्यापक र प्रधानमंत्री जस्तो सत्तामा बसिसकेका जस्ता केही व्यक्तिहरू र तिनीहरूबाट उचालिएका केही व्यक्तिहरूको तर्क छ संविधानमा धर्मनिरपेक्ष प्रावधान भए इसाई र मुस्लीमहरूको संख्या बढ्नेछ । कसैले कसैलाई कुनै प्रकारको प्रलोभन र भय-ब्रासबाट धर्म परिवर्तन नगराउने संबैधानिक प्रावधानलाई निस्वार्थ रूपमा धर्मको बोध गराउन र धर्मधारण गर्न आफूबाट उपदेश दिन सक्नुपर्दछ । धर्म विरोध गराउनमा अक्षम्य भएर संविधानको प्रावधान प्रथय लिनु आपनो नालायक असमर्थता दर्शाउनु हो । बास्तवमा २००७ सालदेखि २०१७ साल-भित्र जति इसाई धर्मावलम्बी बने त्यो नगण्य छ, २०१७ सालदेखि २०४७ सालभित्र घोषित इसाई धर्मावलम्बी ४० हजार भएको कुनै गाउँमा शतप्रतिशत यस धर्मप्रति आस्था राख्नेहरू भएको कुरा पनि सुनिन्द ।

वस्तुतः भावी संविधानमा अधिल्लो प्रजातन्त्रबाट स्वीकारेको प्रदत्त “नेपालअधिराज्य” २०४७ सालको जनताको बलिदानपछि आएको प्रजातान्त्रिक संविधानमा उल्लेख भएन भने प्रजातान्त्रिक मान्यता र मूल्यको नै अपमान गर्नु हो, शहीदहरूको काटु खाएर धन र यश पाउन स्वार्थधर्मको संस्कार विश्वमा नांगो प्रदर्शन गर्नु हुनेछ । नेपालको भावी संविधानमा ‘धर्मनिरपेक्ष’ उल्लेख स्वविवेक, स्वबुद्धि, स्वेच्छा र स्वश्रद्धाबाट चाहेको धर्म अवलम्बन धार्मिक कृत्य र प्रचार प्रसार गर्ने पाउने पूर्ण धार्मिक अधिकारको संरक्षण, हिन्दुअधिराज्य जस्तो गंद

(बाकी २२ अँ पेजमा)

संविधानमा धर्मनिरपेक्षता किन ?

- रत्नसंभव शाक्य, यटखा

वर्तमान पंचायती संविधानले नेपाललाई हिन्दुओ-धिराज्य घोषित गरिराखेको छ । यहाँ हिन्दूधर्म परिवर्तन गर्नेले दण्ड सजाँयको भागीदार हुनुपर्ने कानूनी प्रावधान रहेको छ । यसबाट कुनैपनि व्यक्तिले आफ्नो आस्था अनुरूप स्वेच्छाले पनि धर्म परिवर्तन गर्न नपाइने स्वतः सिद्ध छ । यो व्यवस्था मानवाधिकारको विश्वव्यापी घोषणाको विरुद्ध देखिन्छ । मानवाधिकारको विश्वव्यापी घोषणामा धार्मिक स्वतन्त्रता हुनुपर्ने, धर्म परिवर्तन गर्न वाउनुपर्ने बुदा विद्यमान रहेको छ । उक्त घोषणालाई नेपालले पनि मान्यता दिइएको छ । त्यसेले धार्मिक स्वतन्त्रताको विरुद्ध हुने धार्मिक एकाधिकारको अन्त्य गरी नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र बनाइनु आवश्यक छ ।

विश्वको एकमात्र हिन्दुराष्ट्र भएको नाताले विश्वमा नेपालको बेग्ले गरिमा रहेको भन्ने धारणालाई ठीक मान्न चाहिँदेन । एशियाको ज्योति महामानव गौतम बुद्धको बन्मभूमि नेपाल, विश्वकै सर्वोच्च शिखर सगरमाथा बस्थित नेपालले विश्वमा आफ्नो गरिमा कायम गरिराखेको छ । हाल केही इस्लामिक राष्ट्रहरूमा मात्र सीमित रहेको सारेक्ष प्रथा नेपालको बदलिँदो प्रजातान्त्रिक चालावरणमा सुहाउँदेन ।

नेपालमा १० प्रतिशत जनताहरू हिन्दु छन् भन्ने पंचायती कालको तथांक कदापि भरपर्दो मान्न सकिँदेन । हिन्दूहरूलाई हिन्दु अन्तर्गत राखिनाले पनि यसको विश्वसन्मान नभएको स्पष्ट छ । अर्को कुरा प्रजातान्त्रिक

परिपाटीमा आस्था र विश्वास राख्ने बहुसंख्यक हिन्दुहरू पनि धर्म निरपेक्षताकै पक्षमा छन् । त्यसेले बहुमतको आधारमा पनि हिन्दुराष्ट्र गरिनुपर्ने तर्क युक्तिसंगत देखिँदैन ।

विगत ३० वर्षमा नेपाललाई हिन्दुराष्ट्रको रूपमा परिचालित गराइँदा धार्मिक समुदायमा निकै भेदभाव गरिएका ज्वलन्त उदाहरणहरू पाइन्छन् । जनगणनामा हिन्दुहरूको संख्या बढी से बढी संख्या देखाइनु । सरकारी संचारमाध्यमहरूमा पनि हिन्दूधर्मको मात्र प्रचार प्रसार गरी अन्य धर्महरूलाई स्थान नदिनु आदि । यतिमात्र हैन शक्तिको आडमा विगत कालमा धर्मको नाममा राजनीति-मात्र भएको छ, धर्म केवल स्वार्थपूर्तिको एक साधनमात्र भएको पाइन्छ, आध्यात्मिक विकासतर्फ ध्यान गएको देखिँदैन । यस्ता धार्मिक विसंगतिहरू हटाउन पनि आज धर्मनिरपेक्षताको खाँचो भएको छ ।

विश्वमा नेपालमात्र शायद त्यस्तो देश होला जहाँ परापूर्वकालदेखि धार्मिक सहिष्णुता कायम भैआएको छ । यहाँ बौद्ध एवं हिन्दूधर्मावलम्बीहरू दोच अपूर्व आपसी सद्भाव र सहिष्णुता कायम छ तर विगत केही दशक-देखि तथाकथित हिन्दूधर्मका ठेकेदारहरूले बौद्ध, जैन र सीख धर्म पनि हिन्दूधर्मकै शाखा प्रशाखाहरू हुन् भनी फलाकदै यस आपसी सद्भाव र सहिष्णुतामाथि ठूलो प्रहार गरेका छन् । राज्यस्तरबाट प्राप्त विशेषाधिकार नै यसको प्रमुख कारण रहेको छ । अब पनि नेपाललाई

हिन्दुराज्य ने घोषित गरी विशेषाधिकार दिइयो भने यस परस्परको आपसी सद्भाव र सहिणुतामा खलल उत्पन्न भई धार्मिक कलह समेत हुन सक्ने संभावना छ । अतः परम्परागत धार्मिक सद्भाव र सहिणुता कायम गर्न पनि नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र बनाइनु अत्यावश्यक भएको छ । यसअधिको संविधानले हिन्दुधर्मलाई त पूर्णतः संरक्षण दिएको छ तर देशमा विद्यमान अन्य धर्महरूको उल्लेखसम्म पनि छैन । अब समानताको आधारमा धर्मनिरपेक्ष राज्य बनाइदा धार्मिक दंगा उत्पन्न हुन्छ भनी तर्क दिनु पनि तर्कसंगत देखिँदैन । केही मुस्लिम देशहरूमा धर्मको नाममा रक्तपात हुनुको पछाडि धर्मलाई राज्यस्तरले

प्रश्नय दिनु र यसलाई राजनीतीकरण गर्नु ने प्रमुख कारण रहेको छ । यसबाट व्यक्तिको स्वतन्त्रतामा हनन भएका थुप्रे उदाहरणहरू पाइन्छन् । कुनै पनि प्रजातान्त्रिक परिपाटी भएको देशमा एउटैमात्र धर्मलाई संविधानले ने विशेषाधिकार दिएको पाइँदैन । छिमेकी देश भारतलाई ने लिऊँ, त्यहीं बहुसंख्यक हिन्दुधर्मविलम्बीहरू भएतापनि धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र बनाइएको छ ।

तसर्थ प्रजातान्त्रिक भावनालाई कदर गर्ने हो अने अब बन्ने संविधानले हाल विद्यमान एउटैमात्र धर्मको विशेषाधिकारलाई अन्त्य गरी नेपाललाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र ने बनाइनुपर्ने आजको युगको माग रहेको छ ।

(पेज नं. १८ को बाकी)

हिन्दुधर्मको शाखाको रूपमा प्रचार गरिएको थियो । वास्तवमा कुनै पनि धर्म अरु धर्मको शाखा हुन सक्दैन । त्यस माथि बौद्धधर्म र हिन्दुधर्मको सिद्धान्तमा धेरै नै करक छ । “हिन्दुअधिराज्य” घोषित गरेको समयमा पंचायती सरकारले धर्मको आडमा विकृति स्वरूप प्रस्तुत गरेको थियो जसको परिणति यही पंचायती सरकारको धरासायी हुन गयो । जब जनता पंचायतको कालो संविधानलाई आमूल परिवर्तन गर्ने प्रतिक्रिया व्यक्त गर्दै भने तिनै कालो संविधानको एक पक्षलाई किन काखी च्याप्ने ? यदि काखी च्याप्ने भने नेपाली जनताले पूर्ण प्रजातान्त्रिक बातावरण पाएको अनुभव गर्न सक्दैन ।

त्यसले पूर्ण प्रजातान्त्रिक व्यवस्थालाई बलियो बनाउनु छ भने सम्पूर्ण धर्मलाई समान अधिकार प्राप्त हुने गरारेण्टी दिलाउन धर्मनिरपेक्षता बनाउनु अति आवश्यक छ । यसले नेपालको राष्ट्रिय एकतालाई मजबूत बनाउने छ र सबै धर्मका नागरीकहरूलाई राष्ट्रिय मूल प्रवाहमा समावेश गर्न सकिनेछ । यसको अभ्यासबाट नेपाली नागरिकमा प्रजातान्त्रिक संस्कार स्थापना हुनेछ । अतः बुद्ध जन्मसूत्रि नेपाललाई “हिन्दुराज्य” को सदृ “धर्मनिरपेक्षराज्य” राष्ट्र घोषित गरी प्रजातान्त्रिको मूल सिद्धान्त समानता र स्वतन्त्रतालाई सही रूपमा चरितार्थ हुने अवस्था प्रदान गरियोस् भनी हार्दिक अपील गर्दछौं ।

(२० पृष्ठको बाकी)

हिन्दुधर्मविलम्बीहरूलाई अभिशाप हुने शब्दको ठाउँमा सबै धर्ममा राज्यबाट समताभाव राख्ने नेपालको राष्ट्रियतामा भावना केन्द्रित हुने नेपालअधिराज्यको

प्रावधान हुनेपर्दछ । परियति शिक्षाप्रति जोड दिई नेपालको शान्तिप्रिय इतिहासलाई जोगाउन धर्मनिरपेक्षता अनिवार्य छ ।

५

प्रानन्दभूमि

धार्मिक स्वतन्त्रता : एक विवेचना

- उप प्रा. छत्रराज शाक्य
तानसेन, पाल्पा

कुनै पनि व्यक्ति र राष्ट्रको जीवनमा आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक पक्षले महत्वपूर्ण भूमिका राख्दछ । मानिस हरेक दृष्टिकोणले स्वतन्त्र भएर बाँचन चाहन्छ । प्रथमतः आर्थिक अधिकार एवं स्वतन्त्रताले मानिसको जीवनमा महत्वपूर्ण भूमिका राख्दछ । गाँस, बास र कपास जस्ता आधारभूत आवश्यकताको पर्याप्ति मात्रामा उपलब्ध नहुँदासम्म मानिसले उह पक्षलाई त्यति महत्व दिँदैन । भोको पेटले सामाजिक राजनीतिक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक अधिकार र स्वतन्त्रताको कल्पना गर्न सक्दैन । भगवान् बुद्धबाट पनि 'ओक जस्तो ठूलो रोग अरु छैन' भन्नुभएको छ । अतः चत्रप्रथम व्यक्तिलाई काम गर्न पाउने आर्जन गर्न पाउने, र मरणपोषण गर्न पाउने अधिकार र स्वतन्त्रता हुनुपर्दछ । सप्तिं सामाजिक, राजनीतिक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक अधिकार र स्वतन्त्रताले महत्व राख्दछ ।

आर्थिक, सामाजिक एवं राजनीतिक अधिकार एवं स्वतन्त्रता उपर्युक्त मात्रामा प्राप्त भएर पनि व्यक्तिको जीवन सुखमय नहुन सक्दछ, यदि उसलाई धार्मिक स्वतन्त्रता प्राप्त भएन भने । उपरोक्त चर्चित तीन पक्षहरूले मानिसलाई भौतिक वा बाह्यरूपमा मात्र सन्तुष्टी दिन दिने हुन्छ भने मानसिक एवं आध्यात्मिक रूपमा सुख जान्ति दिने त पूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रता नै हुन्छ । यस परिज्ञाना विचार गर्दा मनुष्यको जीवनमा धार्मिक स्वतन्त्रता ज्यादै नै संवेदनशील र उच्चस्तरको कुरा हुन आउँछ ।

नेपालमा हालै परिवर्तन नयाँ बहुदलीय प्रजातान्त्रिक व्यवस्था अन्तर्गत संविधान सुझाव आयोग गठन गरी नेपालको नयाँ संविधान मसौदा तयार गर्ने काममा उक्त आयोगबाट संविधानको विविध पक्ष बारेमा सुझाव संकलन गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

नयाँ संविधान मसौदा तयार गर्ने सम्बन्धमा वर्तमान समयमा धार्मिक विषय पनि निकै चर्चित हुन पुगेको छ । नेपाललाई विश्वको एकमात्र हिन्दुराष्ट्रकै रूपमा घोषणा गर्नुपर्दछ भन्ने एक समूहको विचार छ भने, अर्को समूहको विचार छ कि 'धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र' हुनुपर्दछ ।

उपर्युक्त दुवै समूहको आ-आपना तर्कहरू अध्ययन गरिंदा 'हिन्दुराष्ट्र' वा 'धर्मनिरपेक्षराष्ट्र' के उल्लेख गर्नु उचित होला भन्ने तर्कपूर्ण विवेचना गरिन्छ ।

नेपाल पहिलेदेखि हिन्दुराष्ट्र यिथो र हुनुपर्दछ भन्ने सम्बन्धमा २००४, २००७ र २०१५ सालको संविधानमा यस्तो उल्लेख थिएन । २०१६ सालको संविधानमा पहिलो पटक हिन्दुअधिकाराज्य भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ । कुनै पनि देशमा कुनै एक धर्मविलम्बीको जनसंख्या बढी छ भन्दैमा त्यही धर्मलाई राष्ट्रिय धर्म घोषणा गर्नुपर्दछ भन्ने छैन । नेपालमा विभिन्न धर्म मान्ने र भाषाभाषीको सरकारी जनगणनाको आधारको जनसंख्या ज्यादै नै विवाद भएको देखिएको छ । बौद्धहरूको संख्यामात्र घटेको तर्क संगत देखिँदैन । बौद्धहरूले मात्र धर्म परिवर्तन गरेको पनि त्यति देखिँदैन । विभिन्न जनजाति दलित समूहको

सम्पूर्ण वर्ग, हिन्दुधर्म मात्रे ब्राह्मण र अन्य केही जाति-हरूको समूहभन्दा बढी छ भन्दैमा अर्के धर्मसापेक्ष राष्ट्र घोषित गर्नुपर्दछ भन्ने पनि उचित होइन । राजा हिन्दु भएको ले राष्ट्र पनि हिन्दु हुनुपर्दछ भन्ने तर्क पनि बलियो देखिँदैन । धेरै जसो प्रजातान्त्रिक गणतन्त्रात्मक मुलुक-हरूमा कुनै पनि धर्मविलम्बी राष्ट्राध्यक्ष हुन सक्ने हुन्छ, साथै व्यक्तिगत रूपमा कुनै पनि धर्म अंगीकार गर्न सक्ने हुन्छ । नेपालमा पनि राजाले अङ्गीकार गरेको धर्म सबैले अङ्गीकार गर्नुपर्दछ वा मात्रुपर्दछ वा राष्ट्र पनि सोही धर्म मात्रे हुनुपर्दछ भन्ने कुरा न्यायसंगत देखिँदैन ।

धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र भएमा क्रिश्चियनहरूको संख्या नेपालमा बढ्नेछ भन्ने कुरामा जुनसुकै व्यक्तिलाई आफू-खुसी जानी बुझी कुनैपनि धर्म परित्याग गर्ने र ग्रहण गर्ने स्वतन्त्रता हुनुपर्दछ । यो व्यक्तिको प्रजातान्त्रिक अधिकार हो । तर यसमा कसैले कसैलाई प्रलोभन दिई जवरजस्ती धर्म परिवर्तन गर्नु वा गराउनु उचित होइन, त्यसको लागि कानूनी व्यवस्था जल्दी छ । सबै धर्मावलम्बीहरूले आ-आपनो धर्मानुकूल शील सदाचारको आचरण गर्न पाउने, धर्म प्रचार प्रसार गर्ने छूट पाउनु-पर्दछ । मानिसको स्वतन्त्रचिन्तनलाई कुणित गरेर पहिलेदेखि तिचो वशले मानिआएको धर्म हो भनी जबरजस्ती बाँधेर राख्नुहुँदैन । यस्तो गर्नु धार्मिक स्वतन्त्रता विपरीत हुन्छ ।

हिन्दुराष्ट्र भनिएमा स्वतः धर्मनिरपेक्षता भैहाल्दछ, कारण यसभित्र बौद्ध, जैन, सीख सबै धर्म आउँदछ भन्ने तर्क अमपूर्ण एवं विलकुले गलत छ । खास गरेर हिन्दु-धर्म र बुद्धधर्मका आधारभूत सिद्धान्तहरूमै भिन्नता छ । हिन्दु र बुद्धधर्मको अन्तर हैनें हो भने एउटा ईश्वरवादी

र अर्को अनीश्वरवादी हो । त्यस्तै एउटा आत्मवादी र अर्को अनात्मवादी हो । त्यस्तै बुद्धधर्म हिन्दुधर्मको शाखाधर्म हो भन्ने विलकुले हास्यास्पद र मिथ्या कुरा हो । केहि नेपालमा हिन्दु, बौद्ध, जैन सीखमाद होइन मुसलमान, क्रिश्चियन र अन्य धर्मावलम्बीहरू पनि छन् । के ती सबैलाई हिन्दुधर्मले अङ्गीकार गर्न सक्दछ ? केही व्यक्तिहरूले बुद्ध जन्मेको देश भएको ले नेपाललाई बौद्धदेश भनेमा बढी उपयुक्त होला भन्ने पनि तर्क गर्दछन् । तर यो विचार पनि हिन्दुहरूले हिन्दुराष्ट्र हुनुपर्दछ भनेको कुरा एउटै तहको अर्थात् एकांगीपन हुन आउँछ । बौद्ध राष्ट्र घोषित गर्दा पनि त हिन्दुराष्ट्र घोषित गर्दा जुन समस्याहरू देखा पनि सक्दछ, त्यस्तै समस्याहरू उत्पन्न हुन सक्दछन् ।

नेपाल विभिन्न भाषाभाषी जनजाति धर्म आदिको देश भएको ले सबैलाई विकासको अवसर समान रूपमा प्रदान गर्नु राज्य सरकारको कर्तव्य हुन आउने तर्कसंगत कुरा हो ।

जुनसुकै मुलुकमा जति बढी धार्मिक स्वतन्त्रता हुन्छ त्यति नै त्यो देश बढी प्रजातान्त्रिक अधिकार र स्वतन्त्रता भएको कहलिन्छ, यो तथ्य कुरा हो ।

वर्तमान समयमा सरकारी जिम्मेवारी पदमा बसेको केही व्यक्तिहरूले “यदि नेपाललाई हिन्दुराष्ट्र घोषित गरिएन भने पशुपतिनाथमा आमरण अनशन गर्नेछु” भन्ने, त्यस्तै ‘यो देशमा धर्मआन्दोलन छेडिनेछ’ । आदि विचार व्यक्त गर्नु उचित कुरा होइन । धर्म भनेको धारण गर्ने कुरा हो । सांप्रदायिक भावना उस्काउने, भड्काउने दबाव दिने अनुचित कुरा बोल्ने आदि आध्यात्मिक विच-

मन्दा परको कुरा हो । धार्मिक विषयको समस्या सुलझाउन अधार्मिक मार्ग अपनाउनु खोजनु आफ पनि अधार्मिक बाटोमा लाग्नु हो ।

जनमुखी प्रजातान्त्रिक संविधान बनाउने सन्दर्भमा हिन्दुश्रद्धिराज्य नराखी नेपालश्रद्धिराज्य राखी जति सब्यो

बढी धार्मिक स्वतन्त्रता देशवासीले उपभोग गर्न पाउने गरी सबै धर्मावलम्बीहरूलाई समान व्यवहार गर्ने गरी 'धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र' वा 'धार्मिक स्वतन्त्र नेपाल राष्ट्र' उल्लेख गर्नु बढी उचित ठहरिनेछ ।

सम्पादकृताई चिठ्ठी

यो कस्तो शिष्टता हो र कहाँको सम्यता हो ?

श्रीमान् संपादकज्यू

मिति २०४७ आषाढ १३ गतेको गोरखापत्रमा मेरो बारेमा एउटा बडो हास्यास्पद तथा रहस्यमयी समाचार छापिएको देखें । त्यसमा मलाई विश्वहिन्दुमहासंघको कार्यकारिणी सदस्यबाट निष्कासित गरियो भनी लेखिएको रहेछ ।

बडो गजबको कुरा हो, जुन संस्थामा मैले प्रवेश गरेको छैन त्यहाँबाट कसरी म निष्कासित भएँ । सो महासंघको कार्यकारिणी सदस्य म थिएँ भनी यसै समाचारबाट पहिलो पटक मैले यहाँ पाएँ । हो, मलाई यस संस्थाको उपाध्यक्षमा बसिदिनु भनी केही वर्षअघि निवेदन गरिएको थियो । मैले त्यति बेला नै विभिन्न कारण देखाई यसरी बस्न मिल्दैन भनी अस्वीकार गरेको थिएँ । तैपनि संघको लेटर पैडमा मेरो नाम पनि छापिएको देखेपछि यसरी किन छापेको हो मेरो नाम नछाप्नुहोला भनी पटक पटक भनेको थिएँ । चिठ्ठी पनि लेखेको थिएँ । सधैँ पछिदेखि न छाप्ने आश्वासन पाएको थिएँ । संघको बौद्धा पनि बैठकमा मैले भाग लिएको पनि छैन । उपाध्यक्षमा बसिदेउ भन्ने बित्तिकै, त्यो पनि अस्वीकार गरेको बाट के म कार्यकारिणी सदस्य भएको ठहर्छ ?

प्रवेश नै नगरेको संस्थाबाट निष्कासित भयो भन्नु र यसरी व्यापक प्रचारमा ल्याउनु कस्तो शिष्टता हो र कहाँको सम्यता हो ?

जनतामा भ्रम नहोस् भन्ने खातिर यो मेरो खण्डन तुरुन्त प्रकाश गरी व्यापक प्रचार गरिदिनु हुन विनम्र अनुरोध छ ।

— मणिहर्ष ज्योति कंसाकार, जमल

Democracy and Religious Freedom in Nepal

□ Bhikshu Sudarshan

Democracy emerged in Nepal for first time in 1951 after overthrowing 105 years old Rana Regime. But unfortunately in 1960 the elected parliament was abolished and the political parties were banned. In its place most undemocratic Panchayat system of Government was introduced in Nepal since 1960. The Panchayat constitution promulgated in 1962 took away almost all the fundamental human rights of the people proving itself a fascist system one of the heinous act of the Panchayat Constitution was to declare Nepal as a Hindu State insulting Buddhism in the birth place of Lord Buddha.

It was ironical that Hinduism came to Nepal from India, but the Indian constitution did not declare India as a Hindu State instead India declared itself secular state following the democratic principle. The Panchayat System tried to manipulate religion

for political purposes.

The people of Nepal suffered under the Panchayat system for 30 years. Ultimately the people could not tolerate and they rose against the Panchayat system and dismantled it, through a bloody mass revolution in the beginning of 1990.

During the revolution, many Buddhists became martyrs, one among four Sakya martyrs Mr. Soviet Man Sakya of Ombahal wrote following statement by his blood.

"Nepal will never be in peace, prosperous and powerful if it remains Hindu State."

The first action undertaken under Hindu State Constitution was to reduce the Buddhist population in Nepal. The Buddhist population was 50 percent some 34 years back, but the Panchayat Government started to show less Buddhist population in Nepal in every census reports and the

latest reports says that there are only 5.3 percent Buddhist population in Nepal.

Nepal is a multi-ethnic country. Among the major ethnic groups, Tamang is one of the major ethnic group of Nepal whose population is about 20 percent of the whole population of Nepal. The Tamangs are all Buddhists by birth and culture. Similarly other important ethnic groups like Gurung, Magar, Sherpas and Tharu are all Buddhist. There are one million Newars in Nepal of which 75 percent are Buddhists. If we calculate this way it is clear that Buddhist are not minority in Nepal. One anthropologist claim that only Brahmins and Kshetris who migrated from India are Hindus in Nepal. Thus to claim that there are 95 percent Hindu in Nepal is no more than shameless lie.

For 30 years the handful of Hindu priests backed by Panchayat rulers suppressed Buddhism and Buddhists. All Government controlled communication channels like Radio Nepal, Nepal Television, Government newspapers like Gorkha Patra and Rising

Nepal devoted one hour every day to propagate Hindu religion. Hindu institutions were given generous Government subsidy whereas Government communication channels like radio, T.V. and newspapers hardly gave any time and space to the teaching of Buddhism.

The Hindu Zealots even started to say that Buddhism is the branch of Hinduism.

The Panchayat Hinduism even puts a number of hurdles to register Buddhist societies of Nepal.

Now with the reintroduction of democracy in Nepal, the Nepalese people are demanding that Nepal be declared secular state to give equal status to all the religions. On 30th June 1990 more than one hundred thousand people staged a peaceful march demanded that the New Constitution of Nepal should declare Nepal as secular state. Similary, a number of mass meetings, symposiums and seminars were held to discuss the importance of religious freedom in Nepal. Those gathering were addressed by

(Remained in Page No. 29)

तेपाःदे हिन्दुतय् गु जक मखु

- मुनीन्द्ररत्न वज्राचार्य

तःदंनिसे उकुस मुकुस दनाचर्विंषि नेपाःमितय्
न्ह्यःने प्रजातन्त्रया सूक्ष्मपात तुल । ह्यगु संविधान निर्माण
यायेत धर्माधम सुक्ष्माव व गोष्ठी यानाव वयोचर्वंगु दु ।

आः वइगु भावी संविधान दुने नेपाःमितय् के दया-
चर्वंगु संकुचित धारणायात निर्मूल यानाष्ठोये माःगु दु ।
समस्त नेपाःमितय् टानून यानातःगु भेदभावयात हाकु-
तिनाछ्वये माःगु दु । सकसितं समान व्यवहारं छ्वलीगु
संविधानयात नाले मालाचर्वंगु दु । पंचायती संविधान दुने
छगू जक हिन्दुराज्य धकाः एकाधिपत्य यानातल । छु थन
मेमेगु धर्म धयागु हे मदु ला ? हिन्दुतय् गु हे जक राज्य ला ?
गुगु नं राष्ट्रं छगू हे जक धर्मया आधिपत्य जमेयानाः मेमेगु
धर्मयात वायत्य; पयायत्यः यायेगु प्रजातन्त्रया अस्तित्व खः
ला ? आः नं छश्वः मनुख नेपाःयात हिन्दुराज्य हे घोषणा
यायेमाः धकाः बल प्रयोग यानाचर्वन । नेपालय् प्रजातन्त्रया
जग स्वने धुकानं हिन्दुराज्य हे माः धकाः न्हासः तयेगुया
ओचित्य छु ? आः वःगु संविधान दुने धर्म निरपेक्ष
मयात धाःसा व खै सच्चा प्रजातन्त्रया स्वरूप जुइमगु ।
समस्त जनसाया इच्छायात प्रतिनिधित्व याके फइगु हे
पूर्ण प्रजातन्त्र खः । अश नं हिन्दुराज्य हे धकाः पक्षपात
पूर्ण नीति कवाः घोषणा जुल धाःसा थुकिया लिच्चवः छु
गथे जुइ धकाः विच्चाः यायेगु परम श्रावश्यकता खनेदु ।

नेपालराज्यं हिन्दुजकवा राज्य धकाः घोषणा
यायेव नेपाःमितय् गु मानवधिकार हनन मजू ला ? पंचायती
शासनं मानवधिकारयात अतिक्रमण याःगुर्लि हे क्रान्ति

जुल । विश्वया मानवाधिकार घोषणापक्षया धारा १८ स
धयातल - 'फुक्क मनूत थःगु विचाः, चेतना व धर्मया
निर्ति स्वतंत्र खः । उक्क वं थःगु धर्म हिलेगु व धर्म
विश्वास व स्वतन्त्रतायात थः याकःचाँ जक व मेविलिसे
मंकाः कथं कुइकेगु स्थनेगु प्रार्थना यायेगु हक दु ।' युक्त्य
धार्मिक स्वतंत्रताप्रति विश्व हे सजक जुयाच्वंगु दु ।

थन हिन्दुराज्य हे जक धकाः संवैद्यानिक व्यवस्था
यात धाःसा थःथःगु अधिकार फुक्क छम्ह व्यक्तियाना जक
लः लहाय माली । लुशियान डब्लु पाइ धयाहु पाश्वात्य
राजनीतिज्ञ थःगु Aspect of political Development धयागु सफुतिइ अविकसित मुलुकय राजनीतिक
विकास याये मफुगु कारण हे धर्म शासन यानाचर्वंगु दइ
धकाः धया तल । अविकसित राज्यया राजनीतिक संस्कृति
संकीर्ण (parochial) जुयाच्वनी धाल ।

थौया विश्वय् शान्ति मालाचर्वंगु दु । थौया महामानव
गीतमदुद्धं प्रतिपादन यानाविज्याःगु शान्तिसन्देश हे विश्वय्
न्यनाचर्वंगु दु । बुद्धया जन्मभूमि थव नेपाःदेश्य बौद्धधर्म-
बलस्वीत द हे मदु धकाः धाये फइला ? थव दे हिन्दुतय् गु
जक धकाः तिन्हाय छुनाजुइगु पाय्छिगु खै खः ला ? देया
फुक्क जनजातिया संस्कृति त्यक्तयेगु राष्ट्रियतायात
संरक्षण यानातयेगु खः ।

हिन्दुधर्मयात जक पक्षपात पूर्ण कथं नालाच्वनेव
नेपालय् अश नं वर्णव्यवस्था, जातिव्यवस्थयात नालाच्वने
मालिइ । अश नं वर्णशुद्धी, जातिशुद्धी यानाच्वनेगु ला ?

कुनूकी ऐन थे जागु ऐन वये धुंकल । जातपात, थिइत्यः विइमत्यः तागाधारी, मतवालीधकाः भेदभाव यानाच्चनेगु
ई मवये धुंकल । गांपातय् थ्व हे जातीय भेदभाव याना:
बोयथा जातयापि मनूसें छु हे विकास याये मफयाच्चन ।
मूमित हरतरहं शोषण यानाच्चन्गु दनि ।

हिन्दुधर्म कथं भिसातयूत कानूनी भेदभाव याना-
कङ्गु दु । ज्ञौगु समाजय् हिन्दुपरम्परा कथं भिसातयूत
देवल दासीया रूपय् जक हनातल । भिसाजातियात

स्वतंत्रता मदु । भिसातयूत समान हक हितया लागी हे
धार्मिक निरपेक्षताप्रति जोड विइमाःगु दु ।

निरपेक्षताया लागी थाय् थासय् जुलुस पिथनाः वा
गोष्ठी यानाः विचार प्रकट यानाच्चन्गु दु यदि जनमतयात
कदर यानाः सच्चा प्रजातंत्रया सिर्जना यायेगु खःसा
संविधानं धर्मनिरपेक्षराज्य घोषणा याइ धयागु समस्त
नेपाःप्रियके विश्वास दु । धर्मनिरपेक्षराज्य हे घोषणा
यायेमाः नव नेपाःदे हाकलं निरंकुश जुयावनिह । □

समयको कुरा

“धर्मसाधेक्ष हिन्दुराज्य हुनुपर्दछ भन्ने र धर्मआन्दोलन छेडनेको प्रतिज्ञा
प्रजातंत्रअनुकूल छ छैन भन्ने कुरा समयले बताउनेछ ।”

(Cont. from Pege No-27)

many scholars, politicians, students, teachers etc. including some Government ministers.

They all deplored Panchayat System's treatment to Buddhism and demanded that Nepal should be secular state.

But some orthodox Hindus have not given up. Some of them are threatening to organize continual army called Shiva Sena to fight against religious freedom. One Government Minister Mr. Achyut Raj Regmi even said that he will undertake fasting to

death if Nepal was not declared Hindu state.

People in Nepal is demanding that the reactionary Minister should first resign from the cabinet and go for hunger strike.

This is not only question of life and death for Buddhists in Nepal, but also a matter of great concern for all Buddhists in the world.

We hope the Buddhists all over the world will support the just cause of the Buddhists of Nepal.

ननाः हयेका: उगु खौं त्व पुयाछोत । अथे खः सा हिन्दुजाति
वद दुयाय् हिन्दु, बौद्ध जाति धका: ति अथवा ब्राकेट्य
दुने बौद्ध शब्द ति, अथवा अनुसूची हिन्दुया दुने बौद्धपि नं
धका: ति धका: खौं पिहांवः गु खः तर अथे सः त्वपुयाछोत ।
हिन्दु व बौद्ध व हे खः सा जनसंख्याय् छाय् अलग
अच्यांक वयना: हानं कमशः बौद्धपि म्हो यानाक्षयन ? थुक्क
स्वट जू म्हुतुं हिन्दु बौद्ध वहे धार्थां इस्लाम व इसाइ
वयना छोयेत संथे बौद्धपित न्हं कालोयेगु कुतः याः गु खः ।

३० वर्षया हिन्दु अधिराज्यय् पंचायती संविधानं
बौद्धपित याये जिवव अपमान यात । सरकारी प्रचार व
अध्यमय् गथे Redio Nepal, Nepal T.V. स
मध्यू । नामात्रया थाय् गबले व्यूसा हिन्दुतालं सेसंर
यना: जक बीगु ।

राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानपाखे नाममात्रया बौद्ध सफू
उपेयात । शब्दकोष्य तकं बौद्धधर्मं व संस्कृतियात याये
विच उपेक्षा यात । साम्रों कम्पनी, पेस्सीकोला कम्पनीयात
रजिस्टर्ड यायेत उद्योग मंत्रालयया पौ दयेवं गा: । बौद्ध
वयसंख्या रजिस्टर्ड याये माः सा हिन्दुधर्मं समन्वय समिति-
याके अनुमति कायेमाः । हिन्दुधर्मं समन्वय समिति बुद्धधर्मं
हिन्दुधर्मया शाखा खः धका: स्वीकार याकेत स्वइ ।

ओडे भक्ति मनूत स्थंकेगुलिइ हिन्दुधर्मावलस्त्री राणाकालीन
स्वस्यानिसेया अवतार जुयाच्चर्पि ब्राह्मणत छपुचः ध्यावां
व सत्तां न्हयावले न्हयःने वयाच्चवन । थौं नं व हे छपुचः या
वया व सत्तां प्रजातान्त्रिक प्रसारया माध्यमय् अधिकार
वयाच्चर्गु दु । धर्मनिरपेक्षताया संघर्षं व विचारयात घेराव
याना: भतिचा उत्तेजनात्पक स्वरूप मक्यंकं प्रचार हे
याः । हिन्दुराज्य पञ्चया खौं जुइवं प्रमुखता वियाः प्रचार
याइ । देशय् प्रजातन्त्र वल । यंत्रीमंडलय् प्रजातन्त्रवादी
व आन्यवादी मंत्रीपि दु तर अच्युतराज रेखी मंत्रीपदय्

च्चनाः हिन्दुअधिराज्य मजूसा अनशन च्चने धका धा: गुखौ
आः तकं प्रचार प्रसारय् गथे वयाच्चवन ? वयकः विश्व हिन्दु
परिषद्या नेपाल अधिराज्यया राष्ट्रिय परिषद्या अध्यक्ष
खः । वयकः मंत्रीपदय् च्चनाः नं परिषद्या अध्यक्षया
भाय् छाय् लहानाच्चवन ?

वस्तुतः न्हायां ला नेपालय् गेरहिन्दुधर्मावलस्त्री
जनसंख्या अप्वः धयागु खौं विश्वयात अपील याये । अले
३० वर्षया पंचायती हिन्दुअधिराज्य संविधानं मनूतयूत
चिनाः म्हुतुप्वा: तिनाः विश्वया छगूमात्र हिन्दुअधि-
राज्य धार्थां देशयात कंगाल याः गु खौं विदित याके मास्ति
वः । व हे कारणं जनक्रान्ति जुल । आः क्रान्ति लिपा
शासनपद्धति, फूट परस्तवादी संस्कृति हे दुतीत सनाच्चंगुलीइ
सावधान जुयेमा ।

प्रजातान्त्रिक युग्य आः म्हुतुप्वा: तीगु व लहा:
चिनाबीगु विचार अभिव्यक्तिया स्वतन्त्रता ची फइ मखु ।
उंकि ३० वर्ष ती धुंकुगु म्हुतु प्वा: चायेकी मखुत, चीधुंगु
लहा:तं च्चये फइ मखुत धका: म्हगसय् म्हंके मज्यू । वंगु
३० वर्ष बुद्धधर्मावलस्त्रीपित दमन, पीडन याः सा: इमिगु
अस्तित्व हे हिन्दुत्वय् विलीन यायेगु कुतः जूसां सः मतः
पि बौद्धपि आः प्रजातान्त्रिक युग्य नं सुक च्चनी धका:
विचाः याये मज्यू उंकि धर्मनिरपेक्ष राज्यया संविधान
जूसा हे जक देशय् शान्ति व अमन चैन जुइ । धार्मिक
सहिष्णुता सम्बर्धन जुइ । अन्यथा पंचायती शासनय् थे
सुं दमन व पीडनय् च्चनी मखु ।

धार्मिक स्वतन्त्रता विना प्रजातन्त्र गुबले हे पूर्ण
प्रजातन्त्र धाइ मखु । थः गु विवेक, शद्वा व विश्वास अनु-
सार धर्मयात थः नालेगु तथा धार्मिक कृत्य याये मंत धा: सा
स्वतन्त्रता दुगु ठहरे जुइ मखु । अतः धर्मनिरपेक्षता हे
धार्मिक स्वतन्त्रता खः हानं धर्मनिरपेक्षता हे धार्मिक
समानताया आधार खः ।

गोप्ता द्वारा प्रसिद्ध निरपेक्षता भनेको धर्म चाहिँदैन भनेको होइन

[नेपालीभाषा]

निरपेक्षता भनेको धर्म चाहिँदैन भनेको होइन

२०४७ जेठ १६, काठमाडौं-

यहाँको युवा बौद्ध समूहद्वारा आयोजित भावी संविधानमा धर्मको प्रबचन गोप्तीमा महानायक भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर समक्ष शीलप्रार्थना भई वहाँके सभापतित्वमा भएको उक्त समारोहमा वहाँले भन्नुभयो - “धर्मनिरपेक्षता भनेको उसबेला नै बुद्धले दिएको विषय हो । सापेक्षतामा विशेष ममता, अहंकार र तृष्णा रहेको हुन्छ । निरपेक्षता भनेको तृष्णा रहित हुनु हो र तटस्थ हुनु हो । धर्म नै चाहिँदैन भनेको होइन ।”

सो बेला प्रमुख अतिथि भूतपूर्व न्यायाधिवक्ता तथा संविधान सुखाव आयोगका सदस्य रमानन्दप्रसाद सिंहले गोप्तीको उद्घाटन गर्दै भन्नुभयो - “संविधान सुधार आयोगको सदस्यको दृष्टिले म तटस्थ रहनेछु । म बहुजन हिताय र बहुजन सुखायको लागि सोच्छु । धर्मनिरपेक्षको विषयमा तर्कपूर्ण विचारहरू सुन्न पाएको मा मलाई खुशी लागेको छ । राजाले कुनै एक पक्षमा झुक्नुहुन्न र कुनैलाई काखा र कुनैलाई पाखा गर्नुहुँदैन । राजमा झण्डालाई प्रणाम गरिन्छ र विदालयहरूमा आ-आपनो श्रद्धामा प्रार्थना हुन्छ । प्रजातन्त्र मुलुक अमेरिकामा पूर्ण धर्मनिरपेक्षता छ । हरेक मानिस कानूनको अगाडि बराबर हुन्छ ।”

गोप्तीका बत्ता भिक्षु शशवधोष महास्थविरले भन्नुभयो - “हिन्दुराज्य गरिँदा पनि भिक्षुहरू किन चूलागेको भनी नवयुवकहरू भन्दछन् । बुद्धधर्म संरक्षणको लागि धर्मनिरपेक्ष भनिएको होइन, मानवधर्म अनुसार सबैकोलागि आफाइपनो धर्मको अस्तित्व र सुरक्षा हुनुपर्दछ भनेको हो । नेपालमा शाएको प्रजातन्त्रमा मनेहरूमा बौद्धहरू नै धेरै छन् । हिन्दुराज्य भएर लुम्बिनीको विकासमा ढीला भएको हो । बौद्धहरूलाई पैसा अर्पेको भए ह्यसको विकास तत्काल देखाइदिने थियो । गोरखापल र रेडियो नेपालमा सापेक्षताको लेख-रचना प्रकाशित भए नै निरपेक्षताको लेखर-चनालाई स्थान नदिनु पूर्ण प्रजातन्त्र नग्राएको ठहरिनु हो । पोखराआदि ठाउँका चैत्य भट्काइनु पञ्चायती व्यवस्था पतन हुनुका कारण हुन् ।” सो गोप्तीमा स्वागतभाषण गर्दै भिक्षु मंत्रीले भन्नुभयो - “धर्म मात्रे अधिकार सबैलाई हुनुपर्दछ । धर्म मान्दैन भने कसेलाई जवर्दस्ती बाध्य गराइनुहुन्न । कर्तव्य पालन र जसले पनि गर्नुपर्दछ र त्यही कर्तव्य पालनलाई नै वास्तविक रूपमा धर्म भनिएको हो । नेपालमा हिन्दु अन्तर्गत बौद्ध रहेको छ भनी व्यवहार गरिएको पाइन्छ, यो ज्यादै हास्यास्पद छ कि हिन्दु शब्दको प्राइमरी हुनुभन्दा पहिले नै नेपाल बनिसकेको थियो । शाज बौद्धलाई हिन्दु भन्नु कुधारणा र धृष्टतामात्र हो ।”

अर्का वस्ता भुवनलाल प्रधानले भन्नुभयो - “संविधानको आपनै आकार हुँदैन, त्यो त जनताको आवश्यकतानुसारको आकारको हुन्छ । संविधानमा एउटै धर्मलाई

मात्र विशेष स्थान दिइराख्ने कुनै औसरवादीको काम हो। त्यसो गर्नु स्वार्थीतत्वको दिवास्वप्न हो। हिन्दुधर्म भनेको इस्लाम र मुसलमानधर्म जस्तै बाहिरबाट आएको धर्म हो। यसलाई संविधानमा प्रमुख स्थान दिनु बाहिरिया भटुलाई पशुपतिमा स्थान दिनु जस्त हो। बौद्धलाई यहाँ कुताकिक नास्तिक भन्ने गरिएको छ र पंजाबमा सीखहरूले हिन्दुहरूलाई खोजी खोजी मार्ने गरेको छ, यसले बौद्ध र सीख धर्महरू हिन्दुधर्मका शाखा होइनन्। हिन्दुराज्य हुनु भनेको जातिवादको चैरम सीमा हो, च्यामे र ब्राह्मणहरूलाई यथा स्थानमा राखी भेदभावपूर्ण शोषण गर्नु हो। अरु धर्ममा जाने सबै हिन्दुहरू ने हुन्। धूप्रवानदिवस मनाएर पशुपतिनाथको नाउँमा गाँजा बाँडी बाँडी खाने गर्नु हिन्दुधर्मको आचारण हो।” यसारी भिक्षु सुदर्शन महात्मविरले भन्नुभयो—“नेपालमा लिखित ऐन भएर पनि यसलाई हुकुमले काट्न सकिन्थ्यो र बौद्धलाई निम्न स्थानमा राख्ने गरिन्थ्यो। पद्मशम्भोरले बनाएको ऐनमा उनी बौद्धलाई हिनीय स्थानमा राखेको थियो। शहीद बुकराज शास्त्रीलाई धर्मके निमित्त मारेका थिए। उनी हिन्दुधर्मलाई नै ग्राहिड बढाउन चाहन्थ्ये। त्यसवेला पनि नेपाललाई नेपालअधिराज्य भनिन्थ्यो भने आज हिन्दुअधिराज्य भन्ने धूष्टता राखिएको छ। २०१५ सालको अन्तिम विधानमा पनि नेपालअधिराज्य नै थियो भने पंचायती संविधानमा मात्र हिन्दुअधिराज्य लेखिएको थियो। अब चरि प्रजातन्त्र भनेर पनि, यसो गरेमा यस व्यवहारले अन्यतनामका भिक्षुहरूलाई संज्ञाउनेछन्। धर्मसंस्कृतमा नाली कांग्रेसका सर्वोच्च नेता गणेशमानसिंहेठ र बाममोर्चकी नेत्री सहाना प्रधानले पनि धर्मनिरपेक्ष नराधिएमा बहोदको रागतमा नुहाएको ठहरिनेछ भन्नुभयो। चर्चेको हिन्दुले धर्मसंप्रेक्ष हुनुपर्दछ भन्देनन्, त्यसो भन्ने चालि हीनम इति हिन्दु भन्ने खालसले भात्र भन्ने छन्।”

यसे गरी तामाड बौद्ध घरूका सल्लाहकार भुरुका सीताराम तामाडले भन्नुभयो—“पूर्वीनारायण नै यो देश असल हिन्दुराज्य हो, यहाँ चार वर्ण छत्तीस छ भने, तर त्यसमा बौद्धहरूको कुनै स्थान र उल्लेख

छैन। भोटेहरूको पनि गाई काट्ने र खाने चलन हुन्तर तिनीहरूलाई थुब्रे गर्दछन्। नेपालको इतिहासमा हिन्दुको आधारमा नै धेरै विकृति आएको छ। धर्मको आधारमा राज्य गर्न खोजेप्रति घोर विरोध जनाउनुपर्दछ। नेपालमा कुनै जातिको बहुमत छन्, ५० प्रतिशतभन्दा बढी हिन्दु छैदैछन। यसले निष्पक्षपातपूर्ण धार्मिक स्वतन्त्रता रहने गरी भावी संविधानमा धर्मनिरपेक्षता कायम गराउनुपर्दछु।” यस्तै नै भक्तपुरका त्रिरत्न शाक्षले भन्नुभयो—“यहाँ उत्तीर्णित जातिका लागि धार्मिक शोषण गरी हुँच दिइएको छ। यसभन्दा अघि एकजनाले शोषण गरेको संविधान थियो भने शहिले राजनीतिक स्वतन्त्रता प्राप्त गरेपछि यसरी शोषित भइरहनु उपयुक्त छन्। धार्मिक स्वतन्त्रता पाउनुपर्दछ भनी एउटै हिन्दुराज्य खडा गर्ने कुरा शोषणपूर्ण हो। यसको विरोधमा जति आवाज निकालनुपर्ने हो त्यति हुन् सकेको छन्।”

अर्का वक्ता नेपाली लांधाली महासंघका अध्यक्ष तनहुँका सुरेश आलेले भन्नुभयो—“संविधान देश र जनताको मुटु हो। नेपालमा ६५ प्रतिशत हिन्दु छ भन्देन्तर तामाड, गुरुड, यगर, शेषा र प्रायः जसो नेवारहरू हिन्दु होइनन् भने हिन्दुहरूको जनसंख्याको प्रतिशत के वास्तविक तथांक हुन सक्छ? नेपालको कुनै जनजातिले मात्रु खाने गरेको जनावरलाई यहाँ रालिट्रिय जनावर भन्नु कुनै हालतमा उचित छन्। यो हिन्दुचालबाजी हो। यहाँ धार्मिक सहिष्णुताको फाइदा उठाएका छन्, अब त्यसो गर्नेले सप्नामा पनि त्यसो गर्न सकिन्छ भन्ने नसोच्नू।” यसरी नै नरेशमान वर्जाचार्यले भावी संविधान राजाले नबनाउने भएकोले त्यसमा धर्मनिरपेक्ष हुनुपर्दछ भन्दै एउटा मात्र धर्मलाई राज्यले स्थान दिनु भनेको नै अरु धर्मलाई अनादर गर्नु हो भन्नुभयो। अर्का वक्ता कास्कीका जगमान गुरुडले हिन्दुले नै हिन्दुको बढी शोषण गरेको छ, भन्दै धर्मनिरपेक्ष नमएमा पूर्वीय देशको उच्चति नै हुँदैन भन्ने प्रयागराज शामको कार्यपत्र नै जलाइदिएको कुरा बताउनुभयो र नेपालमा प्रजातन्त्र आएको छ भनिए पनि धर्मसंसा प्रजातन्त्र आएको छन् भन्ने कुरामा जोड दिनुभयो। तेजनारायण मानन्धरले धन्यवाद ज्ञापन गरिनुका साथै धन-

गहीका प्रेमनाल तुलधरले धर्मनिरपेक्षतामायि जोड दिएको त्यम गोठीमा विशुलीका धर्मरत्न शाकवले नेपाल सरकार भद्रहेको ढाउमा भी ५ वो सरकार गरे छैं राजा हिन्दु भएर राजसबलाई नै हिन्दु गरेको तीतो कुरा बझे उलेख गर्नुहुँदै बब थाउने संविधानमा यस्ता कुराको हुषार भएन भने यो संविधान पनि नयाँ तिसीमा पुरानै औ धी झे हुनेछ भनी धर्मनिरपेक्षतामा जोड दिनुभयो । धर्मनिरपेक्षताको सम्बन्धमा एक पूर्ण प्रजातान्त्रिक प्रस्ताव पारित गरिएको त्यसबला मिक्कु पृष्ठ धन्मिकले लेखनुभएको Good Questions Good Answers पुस्तकलाई स्वस्तिरत्न शाक्यसे अनुवाद गरिएको जिज्ञासोत्तर पुस्तकको विमोचन गर्दै पृष्ठरत्न तुलधरले भन्न भयो— “राज्यले द्वाकूलाई यो धर्मको भन्न याइदैन । संविधानमा त्यस्तो उलेख गरियो भर्देमा त्यसरी घोषणा गर्नु दबाव र घोषण गरेको हो । सत्य कुरामा राजादेखि पनि डराउने जरूरत छैन । यो देखि राजा एकलंको नभइसयो, जनताको भद्रसकेहो छ । धर्मसम्बन्धी स्वतन्त्रता नागरिक अधिकार हो । संविधान बनाउने, अनुमोदन र सशोधन गर्ने समेत जनताले नै गर्नुपर्दैछ ।”

धर्मनिरपेक्ष विषयमा प्रवचन

२०४७ आषाढ २० भक्तपुर-

बहाँलो धर्मोदयसभाको तत्त्वावधान नगदेश बोड-सम्हूको आयोजनामा धर्मनिरपेक्ष विषयमा भएको प्रवचन गोठीमा मिक्कु धर्मसोभन समक्ष वंचशील प्रार्थना भई शुरू भएको थियो । सो बेला त्यागत भाषण गर्दै शाखाका संख्य इन्द्रियाल स१५७मे नेपाल धर्मनिरपेक्ष नभै सापेक्ष भएमा त्रिक लोक बुनेहुने बहको हुनाथै तर्बं धर्मसाई उत्तिके स्वतन्त्र बनाउन पूर्वाग्रह रहित भई धर्मनिरपेक्ष हुनुपर्ने कुरा बताउनुभयो । बोडसम्हूका अध्यक्ष जोग-बहाँदुर अबालेको सभापतित्वमा भएको त्यस गोठीमा समूहका कोदायक्ष हुट्टकुमार ब्रजापतिले तर्बं तर्म र जातिलाई समाज रूपमा स्वतन्त्रता हुनुपर्ने कुरा उलेख

परी संविधान सुसाच भायोगलाई सुसाच दिएको कुप बताउनुभयो । यसैपरी सप्तचन्द्र बच्चाचार्यले शानिक शासनहारा शोषण नगराउन धर्मनिरपेक्षतामा जोड दिनुपर्ने कुरा स्पष्ट यानुभयो ।

सो गोठीका प्रमुख बक्ता आनन्दभूतिका सम्पादक सुबर्ण शाक्यले भन्नुभयो— “नेपालमा प्रजातन्त्र आइसके पछि पनि केही अप्रजातान्त्रिक भावना भएका अक्तिहरूले प्रजातन्त्रको सिद्धान्त विरुद्धको तकंवितकं गन्न थालेका छैन । बहुजाति, बहुभाषा र बहुधर्म भएको नेपालमा एउटै भाष्य धर्मको राज्य हुनुपर्दै भन्नु शोषणको एक छात्र राज्य बनाउन खोजनु हो । अरु कुनै धर्मले यही धर्मको राज्य हुनुपर्दै भनेका छैनन् भने हिन्दुधर्म अपनाउनेले मात्र यसो जन्मको नियत के हो ? हिन्दुराष्ट्र हुनुपर्दै भन्ने आनन्दभूतिकार र प्रजातन्त्रको परिभाषा देउन् । राज्य धर्म एउटै हो कि यस्को हो स्पष्टीकरण देउन् । निरपेक्षताको माग हिन्दुधर्मको विरोध होइन अपितु सामन्तहरूको शोषण गरी मानविक अधिकार छिन नयाउन् भन्ने हो ।

प्रमुख अतिथिको आसानबाट मिक्कु धर्मसोभन भन्नुभयो— “भगवान् बुद्धको नाताले विश्वमा नेशलता जति बाध्यता छाप्त छ, भद्रा ब्राह्मण र त्यति धर्ममा यसो मात्र हुन तब्दू । त्यस्ता बुद्धका शान्ति उच्चेशालाल समेत लत्यापर, बुद्धका छूटै अस्तित्वलाई समेत आचल तुल्यापर मेशलता हिन्दुभिराज्य भनी त्यर्थ प्रसाद र प्रजातन्त्र विपरीत कुरा हो । तर्बं धर्मसाई समानवधन स्वतन्त्रता रिई मानवधर्मसाई अंगाल्पन नेपाल धर्मनिरपेक्ष नै हुनुपर्दैछ ।”

आजीबन ग्राहकमा १५ जना अप

२०४७ आषाढ ५, काठमाडौं-

आनवतावादी बुद्धधर्मका प्रवारक प्रसारको स१८ वर्षदेखि निरन्तर प्रकाशित हुँदैपाएको आनन्दभूतिका माध्यिक प्रकाशिका १६ जना आजीबन ग्राहक थिए उन्हीं (बाकी पहिलो आवरण पेजको मित्री पेजमा)

मुद्रकः— शोभाभगवती प्रिन्टिङ प्रेस, इल्को, क्षेत्रपाटी, ये० फोन नं. २-१२५६१

आवरण कोटो : सामन्तरत्न शाक्य